

Univerzita Pardubice

Fakulta filosofická

Literárněkritická metoda Václava Černého

Ivana Klosovská

Bakalářská práce

2017

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Nymburce dne 19. 3. 2017

Ivana Klosovská

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce doc. PhDr. Petru Poslednímu, CSc., za odbornou pomoc a za jeho cenné rady. Dále děkuji svým přátelům a studijním kolegyním za pomoc během studia a za objektivní rady a připomínky při psaní mé bakalářské práce. Zvláštní díky patří mé rodině za nesmírnou podporu a trpělivost, bez nichž bych bakalářskou práci nemohla dokončit.

NÁZEV

Literárněkritická metoda Václava Černého

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá metodou literárně kritických prací Václava Černého. Skládá se ze dvou teoretických a jedné praktické části. První z těchto částí se věnuje teoretickému základu, jenž slouží k pochopení literární kritiky. Další bod představuje různé druhy literárních kritik. Nadcházející část se věnuje již samotnému Václavu Černému, kterého stručně představuje v jeho širokém záběru profesních činností. Následuje kapitola, která definuje Černého osobité vnímání literární kritiky. Poslední, analytická část, představuje Václava Černého jako literárního kritika a všechny okolnosti, jež ho k této činnosti vedly. Také se dostává ke klíčovému rozboru Černého kritik tvorby několika významných českých spisovatelů. Na přístupu k nim budou doloženy metodologické specifika kritického přístupu Václava Černého.

KLÍČOVÁ SLOVA

Václav Černý, literární kritika, kritik, kritická činnost, kritická metoda, druhy literární kritiky

TITLE

Literary critical method of Václav Černý

ABSTRACT

This bachelor thesis is focused on the method of Václav Černý's critical works. It consists of two theoretical and one practical parts. The first of them is devoted to the theoretical basis which is necessary for understanding of literary criticism. The next point shows different types of literary criticism. The following part is devoted to Václav Černý himself and he is introduced here in his wide professional sphere of activity. The next chapter defines V. Černý original view of literary critic and describes all the circumstances which made him to do this activity. This thesis also deals with analysis of V. Černý's critiques in which he writes about the works of some Czech famous writers. On the approach to them will be show methodical specificities of V. Černý's critical way of thinking.

KEY WORDS

Václav Černý, literary criticism, critic, types of literary criticism, critical activity, critical method

Obsah

1. ÚVOD	1
2. LITERÁRNÍ KRITIKA.....	2
2.1. Definice literární kritiky a procesy kritického příjmu díla	2
2.2. Druhy literární kritiky.....	8
2.2.1. Kritika filologická.....	8
2.2.2. Estetická kritika dogmatická	9
2.2.3. Kritika životopisná	10
2.2.4. Kritika sociologická	11
2.2.5. Kritika moralistní a náboženská	11
2.2.6. Kritika impresionistická.....	12
2.3. Co je to literární kritika	13
3. VÁCLAV ČERNÝ A LITERÁRNÍ KRITIKA	14
3.1. Václav Černý	14
3.2. Pojetí literární kritiky Václava Černého.....	14
4. METODY LITERÁRNĚKRITICKÝCH PRACÍ VÁCLAVA ČERNÉHO	19
4.1. Literárněkritická činnost Václava Černého	19
4.2. Kritické práce Václava Černého.....	20
4.2.1. František Halas: Naše paní Božena Němcová; Jaroslav Seifert: Vějíř Boženy Němcové	20
4.2.2. Eduard Bass – Cirkus Humberto	25
4.2.3. Kamil Bednář: Po všech svatbách světa; Ivan Blatný: Melancholické procházky; Jiří Kolář: Křestný list	29
4.2.4. Vladimír Holan: Dík Sovětskému svazu.....	33
4.2.5. Josef Hora: Zápisky z nemoci	36
4.2.6. Karel Čapek: Vzrušené tance; Josef Čapek: Básně z koncentračního tábora	39
4.2.7. Egon Hostovský: Cizinec hledá byt	44
4.3. Metody kritických prací Václava Černého.....	48
5. ZÁVĚR.....	50
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	52
RESUMÉ	55

1. ÚVOD

Václav Černý se zabýval širokým spektrem vědeckých prací. Jeho činnost spisovatele, filozofa, vědce a pedagoga působila nejenom na domácí, ale i na zahraniční půdě. Tato bakalářská práce se ovšem bude zabývat pouze jednou z těchto rozsáhlých oblastí tvůrčí činnosti Václava Černého a tou je literární kritika. Právě její metody, jakými kritiky vytvářel, budou klíčovými tématy bakalářské práce.

Dříve než budu schopna analyzovat samotné metody, je třeba začít od obecných faktů a postupně dojít až k jádru věci. Cílem první části této práce bude představit literární kritiku. K tomu mi poslouží jednotlivé definice od vědců, kteří se této problematice věnují. Literární kritika však neexistuje jen jedna. Máme hned několik jejích druhů. Ačkoliv by se na první pohled mohlo zdát, že by charakteristika jednotlivých typů přímo nesouvisela s metodou kritických prací Václava Černého, je tomu právě naopak. Studium jejich postupů přinese výhody při určování metodických složek kritiky. Pokusím se zjistit, zda jimi byla Černého činnost ovlivněna, nebo zda podle některých řídil svou kritickou činnost. Nezbytnou součástí této pasáže bude i vytvoření si vlastní definice literární kritiky, která přispěje k dalším krokům v bádání.

Druhá část bude směřovat k samotné podstatě bakalářské práce. Začnu uvedením osoby Václava Černého, který se věnoval široké škále odborných činností, jež se různě propojovaly a ovlivňovaly se navzájem. Cílem však nebude podat obraz o jeho celkové tvůrčí činnosti. Zaměřím se pouze na ty, které mohly ovlivnit kritickou činnost a působit na oblast metod literární kritiky. K předchozím definicím o kritice přidám i stěžejní formulaci od samotného Václava Černého. Tyto teoretické znalosti budu následně vyhledávat v praxi v jeho jednotlivých kritikách. Jejich výběr pokryje rozmezí několika let, jež byly nejpłodnějšími pro Černého kritickou činnost. Zda se metody jeho prací v průběhu let lišily, či zůstávaly stejné, pomůže odhalit právě velké rozmezí let, z kterých budu volit kritické práce. I když rozebírané texty budou různých literárních žánrů a z různých období, spojovat je bude zdroj, z kterého budu čerpat. Tento zdroj byl vydáván za nepříznivých okolností válečné éry, a proto se domnívám, že to mohlo ovlivnit Černého kritické hodnocení děl. Hlavním cílem bakalářské práce bude najít základní metodické aspekty v kritických pracích Václava Černého.

2. LITERÁRNÍ KRITIKA

2.1. Definice literární kritiky a procesy kritického příjmu díla

Jeden z pohledů na literární kritiku poskytl **František Xaver Šalda** v *Ottově naučném slovníku*. Literární kritiku chápal jako vědu, která se zabývá hodnotícím soudem literárního díla. Soudem rozumíme činnost, která spočívá ve zdůvodnění prvotních neutříděných pocitů, jež v nás vznikly v momentě, kdy jsme dílo přečetli. Tyto dojmy, ať kladné či záporné, si pozorovatel musí nejdříve uvědomit a následně je odůvodnit. Při samotné kritice musí kritik brát v potaz okolnosti, při nichž dílo vznikalo. Jen tak může provést kvalitní kritický soud. Je důležité, aby pracoval, alespoň z části, s objektivními fakty o daném díle. K rozboru jsou mu nápomocny i vědy, jako je estetika, psychologie a sociologie. Pro kritika představují buď vědy ustálené, nebo nikoli. Estetiku může považovat za vědu, která sestává z pevných pravidel a norem, podle kterých následně dílo hodnotí (dogmatická kritika). V opačném případě kritik svým rozбором může vědy doplňovat (kritika empirická). Ve většině případů se však tyto dva postoje mísí.¹

*„Předmětem k-ky je tvořiti soudy co možná nejpřesnější a nejobecnější, t. j. přibližující se, pokud možno, zákonu a připravující jej.“*² První fáze „staré“ literární kritiky spočívá pouze v přesném popisu a interpretaci uměleckého díla, bez spojitosti s autorovým životem a společenskou dobu. Až později se kritika začala věnovat právě faktorům okolo vzniku díla (život tvůrce, společenská doba, národní a světová kultura, apod.) V tuto dobu se dílo stává výsledkem psychologické organizace, ukazatelem určité fáze ve vývoji literárního druhu a příkladem formy národní nebo světové kultury. Tuto koncepci kritiky označujeme jako genetickou nebo historickou. Je spojena s přírodními vědami.³

Pod genetickou kritikou najdeme vztah díla k jeho autorovi, autorovu životu, charakteru, atd. Podle Sainta-Beuveho nelze oddělovat dílo od jeho tvůrce, protože bez jeho znalosti se dílo obtížně analyzuje. Autorova osobnost je třeba důkladně a všestranně rozebrat. Zkoumáme jeho celoživotní vývoj a aspekty a osoby, které ho mohly ovlivnit. Toto tvrzení ovšem nebývá vždy stoprocentní. V některých případech se stává, že dílo není odrazem autorova života.⁴

Dalším činitelem, který ovlivňuje literární dílo, je vnější vliv. V této souvislosti Šalda uváděl jméno Hippolyta Taina. Právě Taine se zasloužil o to, aby se vnější vliv stal nezbytnou

¹ŠALDA, František Xaver. *Kritika literární*. In *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Díl 15. Praha: J.Otto, 1900. ISBN 80-7185-226-0. s. 191.

²Tamtéž, s. 191.

³Tamtéž, s. 192.

⁴Tamtéž, s. 192.

součástí plnohodnotného kritického procesu. Podle něj do vnějšího vlivu spadají vrozené a dědičné vlastnosti, vnější prostředí (krajina, politická situace, kulturní a společenské poměry, atd.) a doba, v které autor žije. S vnějším prostředím autor buď souhlasí, nebo jim naopak pohrdá a staví se na odpor. Následující aspekt, který kritik zkoumá, je „*vztah mezi dílem literárním a všemi předcházejícími díly téhož způsobu a druhu, jemuž přísluší, neboť, jak právem praví francouzský kritik Brunetiére, největší vliv v knihu nějakou má zase – kniha.*“⁵ Literární dílo je napsané určitým žánrem, který chce spisovatel překlenout nebo rozvést. Tímto způsobem se literární žánry vyvíjí a uchovává se jejich historie. Aby mohl kritik odhalit poměry mezi díly stejného druhu, musí prostudovat určitá stádia daného žánru ve vztahu k předchůdcům a následovníkům. Musí se zaměřit nejen na studium národní, ale i světové literatury.⁶

Poslední fází literárně kritického procesu je hodnocení díla, které spočívá v rozsáhlé komparaci s ostatními díly a v předložení výsledku tohoto srovnání. Někteří kritikové (pozitivisté) ovšem hodnotit dílo zcela zamítají, jiní naopak chtějí klasifikovat celé útvary, druhy a rody. Zcela stejné pro obě skupiny zůstává vyústění klasifikace. Závěrem hodnocení se pokaždé stává soud. Ačkoliv se mnozí kritikové snažili této části literárně kritického procesu vyhnout, nikdy se jim to nepodařilo a literární soud zůstává nedílnou součástí kritiky. Zpočátku ho samozřejmě část kritiků nepovažovala za nutný. Literární kritiku totiž přirovnávali k přírodním vědám, které měli za úkol pouze objektivně interpretovat. To samé měla provádět i literární kritika: soudem by se do ní vnášela subjektivní složka, která nepatří do věd jako takových. Druhá část kritiků tvrdila, že právě v tomto okamžiku se kritika odděluje od přírodních věd a díky soudu, zůstává kritika kritikou. Ovšem nezáleží tak na samotném soudu, ale na faktech a výsledcích předchozího badání, kterými je podepřen. Vyhrává ten soud, který předloží více skutečností, kterými se obhájí. Podle Šaldy má literární kritika za úkol nejen oddělovat podstatná díla od nepodstatných, ale také představuje faktor kultury a historie. Její soudy jsou výchozím bodem pro „*soud a názor sociálně-kulturní!*“⁷. V neposlední řadě vytváří nové směry a literární proudy a ovlivňuje vývoj světové literatury.⁸

⁵ŠALDA, František Xaver. *Kritika literární*. In *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Díl 15. Praha: J.Otto, 1900. ISBN 80-7185-226-0. s. 193.

⁶Tamtéž, s. 192-193.

⁷Tamtéž, s. 194.

⁸Tamtéž, s. 194.

František Buriánek ve své knize *Čítanka české literární kritiky* vysvětluje kritiku jako „*akt posuzování, rozboru, měření, hodnocení.*“⁹ Tyto aspekty jsou trvalými nástroji pro kritickou činnost a následně jsou aplikovány na jednotlivá umělecká díla. Jejím cílem je nalézt „*poznání, hodnocení a sdělení odborné*“¹⁰, které musí být objektivní a téměř trvalé. Odrazovým můstkem pro toto bádání jsou autorovy pocity, které v něm vznikaly po přečtení díla. Kritik odborník a čtenář laik jsou zprvu pouhými čtenáři. Oba dva svým způsobem dílo hodnotí. „Obyčejný čtenář“ hodnotí dílo ve formě ústního sdělení svých subjektivních prožitků, ovšem literárního kritika čeká ještě další zpracování vlastních dojmů.¹¹

Literární kritika přináší široké veřejnosti („*většinou čtenáři novin a časopisů*“¹²) „*kritické poznání a posouzení literárního díla*“¹³ ze současného hlediska. Jejím úkolem je celkově představit literární dílo (obsah, smysl, význam v autorově tvorbě, společenský význam, atd.). K tomu, aby mohly být určeny všechny tyto aspekty, musí mít kritik odborný přehled a znalosti o literatuře, umění a literární historii. Nejen tyto, ale i další hlediska (vědecké teoretické znalosti, kulturní a společenský rozhled, kritikův vědecký světonázorový postoj, ...), jsou indikátory pro podání objektivní kritiky. Právě otázku objektivnosti literární kritiky, jejího hodnocení, kritérií a metod považuje František Buriánek za stěžejní problém.¹⁴

Buriánek vymezoval tři základní funkce literární kritiky – informační, tu, zabývající se autorem a literární tvorbou a poslední z nich zaměřenou na společenský a dobový vývoj. Nejčastější typ představuje kritika v časopisech, která dokáže zasáhnout množství odlišných osob. Čtenáři též přináší aktuální informace o nových knihách a literárních dílech nebo díle znova vydaném. „*Jde tu o hlubší a zasvěcenější informace o literárním díle, o jeho uměleckých hodnotách a o jeho významu. Kritika tu plní svou prvořadou funkci prostředníka mezi literárním dílem a čtenářem, uvádí dílo a jeho hodnoty do života, do společenské praxe. S doporučením nebo nedoporučením.*“¹⁵ Literární kritika, která informuje čtenáře o nových dílech, se nejčastěji objevuje v podobě recenze, literárněkritického fejetonu, portrétu nebo medailonu, kritické stati a glosy.¹⁶

⁹BURIÁNEK, František. *Úvod*. In BURIÁNEK, František. *Čítanka české literární kritiky*. Praha: Český spisovatel, 1974. s. 7.

¹⁰Tamtéž, s. 7.

¹¹Tamtéž, s. 7.

¹²Tamtéž, s. 7.

¹³Tamtéž, s. 7.

¹⁴Tamtéž, s. 7-8.

¹⁵Tamtéž, s. 8.

¹⁶Tamtéž, s. 8-9.

Druhá funkce literární kritiky se týká autora a literární produkce. Kritika pro autora daného díla znamená jednu z prvních čtenářských reakcí na jeho umělecký počín. Též představuje jednu z prvních odborných klasifikací jeho tvůrčího záměru a výsledku. Průřezem díla ukáže tvůrčí možnosti a nedokonalosti jeho autora a zároveň tím také prezentuje určitou kvalitu literární kritiky pro kritiky ostatní. Touto funkcí se zabývají žánry, jako je např. „syntetizující“¹⁷ kritický přehled, esej; za nejdůležitější z nich považuje Buriánek statě a polemiky. Poslední funkce literární kritiky směřuje k vývoji společnosti a doby, kterou kritik zjistil rozbohem konkrétního díla.¹⁸

Literární kritika zůstane vždy oborem, který na rozdíl od jiných, více využívá subjektivní stránky kritikovy osobitosti. Pohled na dané dílo, jeho interpretaci, hodnocení a v neposlední řadě také osobité vyjadřovací prostředky, pomocí kterých nám kritik sdělí svůj verdikt na dílo, zůstanou vždy individuálními. Literární kritik není svázán pravidly, podle kterých musí tvořit. Zůstává svobodným tvůrcem. Literární kritiku, její dobovou formu, kritéria a orientaci tvoří, mimo individuální rysy každého kritika, historická situace literární tvorby a společenského vývoje. Literární kritika představuje historický akt, který se mění společně s literaturou a společností.¹⁹

Další definici literární kritiky uvedl **Aleš Haman** ve své knize *Nástin dějin české literární kritiky*. Kritika pro něj znamená soud a také talent jak vyjádřit svůj názor. Základem literárního soudu je umělecká literatura. Ovšem nejedná se o klasický literární soud. Haman tvrdí, že literární teorie okolo roku 2000 nepřijímá soud, který je podložený a zdůvodněný objektivními fakty. Do popředí se dostává přístup, v kterém kritikové dané dílo hodnotí podle svých možností, které jsou u každého jednotlivce různé. I dílo samotné je následně hodnoceno zcela odlišně. Co kritik, to jiná síla a slabina konkrétního díla, jež je vyjádřena v kritickém soudu. Literární soud by se tak tvořil bez jakýchkoliv spojitostí s autorem daného díla, dobou, společenskou situací, atd. Tímto způsobem by došlo k tomu, že ke konkrétnímu dílu by existovala řada různorodých výkladů, které by se navzájem překonávaly. Nebyly by zde možnosti rozpoznat odpovídající interpretace daného díla. Vytratila by se veškerá pravidla, podle kterých se postupuje při rozboru uměleckých děl. Aby se předešlo tomuto problému

¹⁷BURIÁNEK, František. *Úvod*. In BURIÁNEK, František. *Čítanka české literární kritiky*. Praha: Český spisovatel, 1974. s. 9.

¹⁸Tamtéž, s. 9.

¹⁹Tamtéž, s. 9-10.

„nekonečného výkladu“, je třeba nejdříve pochopit smysl uměleckého díla. K jeho pochopení musí být text díla autorem formulován nějak tak, aby si čtenář všiml jazykových prvků a tematiky, jejich souvislostí a významů.²⁰

Právě autorova stylizace díla vyvolává ve čtenáři dojem, který ho vede ke zhodnocení. Podstatou estetického hodnocení je vyjádřit jedinečnost díla, nahlíženou dotyčným. Toto rozhodnutí provází emocionální odezva, která je definována v polaritě libost – nelibost. Výsledek je ovlivněn antropologickými, sociologickými a psychologickými předpoklady, také čtenářovým estetickým přehledem a jeho vědomostmi „specifického uměleckého jazyka“²¹, aktuálního v době vzniku díla. Tyto aspekty pak dávají čtenáři možnost dílo pochopit.²²

Estetické hodnocení je doprovázeno určitými emocemi. Podle toho, jakého jsou charakteru, lze je následně dělit podle druhů. Jedna skupina jsou např. „emoce provázející kognitivní aktivitu“²³ (aktivita zaměřená na poznání a pochopení); tato činnost je vyhodnocena v protikladu „úspěch – omyl“²⁴, který doprovází „emoční typ eficientní“²⁵ (výkonnostní). Eficientní typ se ukazuje „v polaritě satisfakce – frustrace“²⁶ a je aktivní při čtenářově úsilím dospět k celkovému významu díla.²⁷

Už při hodnocení estetické stránky díla je vznesen kritický soud. U laických čtenářů zůstává v podobě vyjádření zálibení nebo antipatie k dílu bez odůvodnění svého rozhodnutí. Ovšem kritikův výsledek estetického hodnocení musí být podložen.²⁸

Petr Poslední ve své odborné publikaci *Hranice dialogu* definuje „tvůrčí“²⁹ kritiku, o které hovoří jako o „specifické činnosti literárních publicistů, kteří aktualizují estetickou hodnotu vnímaného díla.“³⁰ Kritik spojuje smysl díla s rozdílnými dobovými významy – jako např. filozofickými, etickými, ideologickými, výchovnými, historickými, které se v průběhu

²⁰HAMAN, Aleš. *Úvod*. In HAMAN, Aleš. *Nástin dějin české literární kritiky*. Jinočany: H & H, 2000. ISBN 80-86022-63-3. s. 7-10.

²¹Tamtéž, s. 10.

²²Tamtéž, s. 10.

²³Tamtéž, s. 10.

²⁴Tamtéž, s. 10.

²⁵Tamtéž, s. 10.

²⁶Tamtéž, s. 10.

²⁷Tamtéž, s. 10.

²⁸Tamtéž, s. 10-11.

²⁹POSLEDNÍ, Petr. *Pojem „tvůrčí“ kritika*. In POSLEDNÍ, Petr. *Hranice dialogu: česká próza očima polské kritiky: 1945-1995*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1998. ISBN 80-85778-21-1. s. 9.

³⁰Tamtéž, s. 9.

rozboru uměleckého díla různě vyvíjejí a dokončují. Kritik z analýzy textu vodí jisté pojetí smyslu světa, které následně porovnává se svoji představou a s vývojovým směrem celé společnosti. Je také důležité zhodnotit, do jaké míry autor naplňuje, či nedodržuje, estetická dogmata dané doby v díle. Takovéto případné vybočování z estetických norem vede ke stálému pohybu literárního světa. I přes tento fakt, má kritik stále na mysli to, že poměr dané společnosti k estetickým hodnotám v určité historické situaci je ovlivněn kulturou, jež zobrazuje přítomné normy neuměleckých empirických věd.³¹

Podle odborníků se literární kritika dostává mezi autora, dílo a čtenáře. Proniká mezi ně ve dvou podobách. Každý kritik je nejprve čtenářem a teprve poté pozorovatelem, který hodnotí průběh komunikace a svůj úsudek následně písemně tematizuje. Tento kritikův verdikt sebou nese důležitou funkci. Mluvíme o „*operativní funkci*“³², která svým vlivem řídí veřejnost v oblasti názoru na knihu, autora, skupinu, generaci a směr. Též ovlivňuje vnímatele v míře přínosu aktuálních jevů; jejich potvrzení nebo naopak jejich vyvrácení. S touto funkcí jde ruku v ruce „*funkce postulativní*“³³, jenž si od čtenářů žádá názorovou poslušnost a respekt k nadřazeným odborným složkám (např. kritik, publicista, estetická situace, apod.). Předcházející funkce podporují další dvě funkce, tj. „*informační*“³⁴ a „*interpretační*“³⁵. Funkce informační podává „*základní fakta o sledovaných jevech*“³⁶ a funkce interpretační se zabývá kritikovým výsledkem rozboru daného díla a jeho zařazením do širšího literárního kontextu. Všechny tyto funkce spadají do dvou závěrečných. První z nich je funkce hodnotící. Zde je kritikovou náplní seřadit funkce umění podle jejich předpokládaných hodnot a stanovit pořadí jejich důležitosti. Funkce metakritická, druhá závěrečná funkce uzavírající proces kritického příjmu díla, určuje charakter, záměr a metody kritiky. Svým působením zasahuje širokou laickou i odbornou veřejnost (čtenáře, autory, editory) a může podnítit i jejich vzájemná působení a odezvy.³⁷

Každé umělecké dílo vykazuje určitou estetickou hodnotu. K tomu, aby kritika zjistila její aktuální parametry v pozici konkrétního rozebíraného díla, musí čerpat z poznatků literární teorie a historie. Kritický soud je založen buď na objektivních, nebo subjektivních záležitostech. Pokud v hodnocení převažují spíše objektivně podložená fakta, pak kritika

³¹POSLEDNÍ, Petr. *Pojem „tvůrčí“ kritika*. In POSLEDNÍ, Petr. *Hranice dialogu: česká próza očima polské kritiky: 1945-1995*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1998. ISBN 80-85778-21-1. s. 9.

³²Tamtéž, s. 9.

³³Tamtéž, s. 10.

³⁴Tamtéž, s. 10.

³⁵Tamtéž, s. 10.

³⁶Tamtéž, s. 10.

³⁷Tamtéž, s. 9-10.

podporuje svou odbornou stránku anebo se soustředí na expresivní výrazy z novinářské praxe. V takovém případě zaujímá postoj, ve kterém čtenáři představuje svou subjektivní představu světa, jež se vytvořila na základě emocí prožívaných u díla. Podle toho, jaké stanovisko kritik zaujme, bude vybrán publicistický žánr, v kterém napíše svůj soud. Jedná se o novinové recenze, časopisecké referáty, eseje a soubory myšlenkově propojených statí.³⁸

2.2. Druhy literární kritiky

Poté, co jsme se seznámili s principy literární kritiky a procesu kritického příjmu díla, budeme se věnovat jejím druhům. Existuje jich totiž několik. Jedním z dobových odborníků, který se tématu věnoval, byl Arne Novák. Ve své knize *Kritika literární* popisuje právě několik z nich. Musíme brát v potaz, že s tímto dobovým pojetím kritických druhů mohl být seznámen i Václav Černý. Těchto znalostí mohl využívat při svém kritickém hodnocení a též jimi mohla být ovlivněna jeho kritická činnost.

2.2.1. Kritika filologická

Specifický úkol pro filologickou kritiku je pracovat s originálním textem. Texty ve středověku bývaly těžko čitelné a porušené. Přesto se začalo pracovat s originálními texty. Filologové se propracovali k tomu, že za uměleckým dílem, jimiž většina středověkých písemností byla, hledali spisovatelovu osobnost. Dílo neposuzovali pouze po stránce obsahové, ale dívali se i na formu a sloh.³⁹

Chce-li filolog zjistit originální znění textu, musí literárnímu spisu plně porozumět. Nauka o porozumění textu se nazývá hermeneutika a je nezbytnou součástí kritiky. Sám kritický proces se označuje jako interpretace nebo exegeze. V případě interpretace se jedná o výklad cizojazyčného textu a exegeze pracuje s dochovaným srozumitelným textem. Dílu je třeba porozumět i z jazykové stránky a ta je součástí historického výkladu. Historický výklad spočívá v pochopení vět a slov v případě, že slova souvisí s dobovými, národními a společenskými pojmy. Pro lepší porozumění textu jsou díla vybavena komentáři. Další výklad, který je žádán, se nazývá technický. Technický výklad, „t.j. poučení o tom, kterých prostředků určitého slovesného druhu užil spisovatel, aby dosáhl uměleckého cíle, daného formou díla; sem náleží výklad rytmické a metrické stránky spisu, rozbor jeho rýmů, vyšetření

³⁸POSLEDNÍ, Petr. *Pojem „tvůrčí“ kritika*. In POSLEDNÍ, Petr. *Hranice dialogu: česká próza očima polské kritiky: 1945-1995*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1998. ISBN 80-85778-21-1. s. 10.

³⁹NOVÁK, Arne. *Kritika filologická*. In NOVÁK, Arne. *Kritika literární: Metody a směry, Zásady a praxe*. 2. vyd. Praha: F. Topič, 1925. Spisy populárně poučné, 18. – 19. s. 17-18.

jeho rétorické povahy a vlastně vše, co se týče osnovy a stavby celku i poměru částek k němu.⁴⁰ Filologická kritika v sobě skrývá další část, která se nazývá „*recensio*“⁴¹. V této části kritiky filolog vyhledává a prozkoumává prameny, v nichž je dílo dochované. Filolog také musí provést v textu korektury. Pokud se najdou v textu nějaká slova, která neodpovídají předchozímu kontextu děje, spisovatelově osobnosti, danému slohu, době, apod., musí filolog předpokládat, že slovo není původní a je třeba ho zaměnit za vhodnější. Tento obor filologie se nazývá „*korekturální*“⁴² kritikou. Správná korektura, tzv. „*emendace*“⁴³, je základní cíl filologů.⁴⁴

2.2.2. Estetická kritika dogmatická

Základem estetické kritiky je sama daná estetika. Ta udává určité parametry, normy, podle kterých se dílo hodnotí. Cílem kritika je zajistit, zda soubor estetických pravidel, s kterými se musí plně seznámit, byl realizován. Díky těmto znalostem může kritik hodnotit umělecké dílo. Estetické normy jsou pro kritika pevná dogmata, podle kterých se řídí při vykonávání kritického soudu. Kritikovým cílem je zjistit, do jaké míry zapadá dílo do estetických pravidel. Pokud do něj dílo zapadá, kritikův verdikt je pozitivní a naopak. Když se dílo zcela vymyká stanoveným normám, je špatné.⁴⁵

Dogmatický kritik se zcela vymezuje proti zkoumání spisovatelovi osobnosti, doby, apod. Literární soud je zcela „objektivní“ a zaměřen pouze na samotné dílo. Kritik nepřihlíží na okolnosti a podmínky, v kterých dílo vznikalo. Dogmatictí kritici preferují neosobní literaturu, protože právě zde může umělec skrýt svoji osobu a dílo zůstává zcela věcné. Věcný musí zůstat i sám kritik. Jeho záměrem je skrýt svoje sympatie či antipatie k autorovi rozebíraného díla. I přes veškeré úsilí dogmatického kritika nelze vytvořit vskutku objektivní soud.⁴⁶ Ani o to nejde: jde o uplatnění normy.

Soud dogmatického kritika není vyjádřením jeho osobních pocitů. Kritik se snaží soudit tak, jak si myslí, že o díle smýšlí čtenáři. Tuto praktiku lze použít, podle Arne Nováka, pouze v případě kulturní rovnováhy, jako např. v dobách Perikla v Athénách, Augusta v Římě,

⁴⁰NOVÁK, Arne. *Kritika filologická*. In NOVÁK, Arne. *Kritika literární: Metody a směry, Zásady a praxe*. 2. vyd. Praha: F. Topič, 1925. Spisy populárně poučné, 18. – 19. s. 20.

⁴¹Tamtéž, s. 22.

⁴²Tamtéž, s. 23.

⁴³Tamtéž, s. 23.

⁴⁴Tamtéž, s. 19-23.

⁴⁵NOVÁK, Arne. *Estetická kritika dogmatická*. In NOVÁK, Arne. *Kritika literární: Metody a směry, Zásady a praxe*. 2. vyd. Praha: F. Topič, 1925. Spisy populárně poučné, 18. – 19. s. 32-40.

⁴⁶Tamtéž, s. 36-37.

Lorenza Mediciho ve Florencii, Ludvíka XIV ve Francii. Za těchto okolností se dogmatická kritika řídí stálými estetickými pravidly, tzv. „vkusem“⁴⁷. Vkus vnáší do objektivní kritiky subjektivní prvky. Dogmatická kritika vymezila pevná pravidla literárních žánrů, podle kterých se museli umělci řídit.⁴⁸

Není pravidlem, že estetická kritika musí být současně dogmatickou. Již kolem roku 1925 kritikové měli nový pohled na tento druh kritiky. Jejich počínání se neřídilo žádnými estetickými normami. Práce kritiků nevedla od teorie k praxi, ale naopak. Estetika byla postupně vytvářena praktickým prozkoumáváním umění a empirií. V tomto případě hovoříme o „*estetické kritice empirické*“⁴⁹, která je provázena vývojem a je zaměřena i na umělcovu osobnost, jak píše A. Novák.⁵⁰

2.2.3. Kritika životopisná

Životopisný kritik je pravý opak kritika estetického. Jak estetickému kritikovi šlo pouze o samostatné dílo, bez pochopení okolností vzniku, tak životopisný kritik se zabývá všemi podrobnostmi, které ovlivnily vznik díla. Pro životopisného kritika je umělecké dílo vodítkem k umělcově osobnosti. Bez znalostí daného autora nemůže životopisný kritik provést konkrétní kritiku. Finální kritika by měla být odrazem autorovy osobnosti. K rozklíčování umělcovy osobnosti je zapotřebí určité míry psychologického a uměleckého nadání. Umělecké nadání je zapotřebí k tomu, aby kritik nejen rozpoznal psychologickou stránku umělce, ale aby jí také dokázal barvitě a dopodrobna vykreslit. Díky těmto dvěma aspektům do pozadí zcela ustupuje kritické hodnocení.⁵¹

Kritikovým důležitým bodem je prozkoumání prvotin autora. V tomto období je autorovo nadání v rozkvětu a kritik ho může přiřadit do historického celku umělecké tvorby. Čím podrobněji se autor rozepíše o životě ve svém díle, tím důkladněji může kritik prozkoumat jeho dobu, okolí, život, apod. Kritik musí ověřit věrohodnost zdrojů. Neměl by také ztotožňovat autorovu osobnost s jeho knižními postavami.⁵²

⁴⁷NOVÁK, Arne. *Estetická kritika dogmatická*. In NOVÁK, Arne. *Kritika literární: Metody a směry, Zásady a praxe*. 2. vyd. Praha: F. Topič, 1925. Spisy populárně poučné, 18. – 19. s. 37.

⁴⁸Tamtéž, s. 37-38.

⁴⁹Tamtéž, s. 33.

⁵⁰Tamtéž, s. 33.

⁵¹NOVÁK, Arne. *Kritika životopisná*. In NOVÁK, Arne. *Kritika literární: Metody a směry, Zásady a praxe*. 2. vyd. Praha: F. Topič, 1925. Spisy populárně poučné, 18. – 19. s. 43-44.

⁵²Tamtéž, s. 46-48.

2.2.4. Kritika sociologická

Kritika sociologická se odvíjí od konkrétního díla, osobnosti autora, až k celkové společnosti, v níž dílo vznikalo. Bádání je obrazem společnosti, která přijala daný umělecký výtvar. Vznikaly podle A. Nováka v pozitivistické době. Zakladatelem sociologické kritiky je Hipolyt Taine. V úvodu své knihy „*Dějiny anglické literatury*” vytvořil 3 podstatné složky (plémě, prostředí a dobu), na kterých vybudoval metodu sociologické kritiky, o níž tvrdí, že jde cestou od konkrétního k obecnému, tzv. „indukční“ cestou. Právě tyto 3 složky jsou důležitým aspektem pro kritické zkoumání. Sociologický kritik musí zjistit, zda autor a jeho dílo jsou projevem určité rasy a národa. U autora odhalí jeho rodový původ. S tímto určováním rodového původu a národní duše si musí kritik počínat velmi obezřetně. O dost jednoduší je určování prostředí, v němž dílo vznikalo. Jedná se o fyzické a sociální prostředí, v kterém je zahrnuta celá řada podnětů k prozkoumání, tj. rodiště, bydliště, vliv společenské třídy a politické situace, náboženství, atd. Každý autor je ovlivněn svým prostředím a událostmi, které se tam v dané době odehrají. Dopad na něj má i působení jeho rodu. Kritik se při analýze jednotlivého autora nevyhne rozsáhlému rozboru jeho rodu směrem k tradicím a k předchůdcům. Toto zkoumání následně dovede kritika až k poznání celé generace.⁵³

Kritikovým úkolem je analyzovat konkrétní autorovo dílo, charaktery jeho postav, kompozice a stylu. Dále musí prostudovat umělcův život, jeho názory, studium, atd. Při tomto zkoumání využije vědy estetické a filosofické a životopisné kritiky. Bádání zavede kritika k autorovým společenským skupinám, které jsou uzavřeny časově a místně (např. komunita školy, kterou autor navštěvoval). Prozkoumáním jednotlivých skupin, v kterých daný umělec strávil čas, si kritik udělá obrázek o dané době. Tu nadále srovnává s literárními a ostatními jevy společnosti v různých časových sekvencích. Porovnáváním literatur různých dob, si kritik vytvoří obraz národní literatury, která mu je pouze pomůckou k rozpoznání duše národa. Ovšem jednotlivce a samostatné dílo zůstávají ukazatelem společenských jevů. Životopisný kritik se vyhýbá estetickému soudu a věnuje se pouze popisu. Vybírá si dokumentární a poučná díla, která zachycují důležité okamžiky národní, civilizační, apod.⁵⁴

2.2.5. Kritika moralistní a náboženská

Moralistická kritika hodnotí knihu podle jejího mravního obsahu a jeho předpokládaného následného dopadu na společnost a každého jednotlivého čtenáře. Soudí dle specifik, které

⁵³NOVÁK, Arne. *Kritika sociologická*. In NOVÁK, Arne. *Kritika literární: Metody a směry, Zásady a praxe*. 2. vyd. Praha: F. Topič, 1925. Spisy populárně poučné, 18. – 19. s. 52-64.

⁵⁴Tamtéž, s. 55-56.

stojí již mimo uměleckou oblast. K ucelení autorovy podoby je zapotřebí pohlížet nejen na mravní náplň textu, ale i na jeho náboženský obsah. Moralistický kritik překládá morální obsah textu do kontextu společenské etiky. Až po srovnání se společenskou etikou může kritik hodnotit samotné názory a dílo. Kritik se nezajímá o způsob, jakým autor došel k mravnímu obsahu. Pozitivně hodnotí díla, v kterých se objevují ideje proti jeho estetické hodnotě. Moralistní kritika je kritizována za neúplný obraz uměleckého díla.⁵⁵

S moralistní kritikou se spojuje náboženská literární kritika. Díla soudí podle toho, zda jsou vhodná pro věřící určitého vyznání, jakož i podle mravních zásad určitého náboženství.⁵⁶ „*Od slovesných děl vyžaduje zachování pevného ideálu křesťanského, na němž zbudováno jest skutečně neb domněle náboženské i mravní citění naší společnosti.*”⁵⁷

2.2.6. Kritika impresionistická

Úsudky dosud probraných druhů literárních kritik jsou podloženy obecně platnými literárními zákony. Výsledek literárního soudu je vždy odůvodněný. Naopak kritika impresionistická zastává opačné stanovisko. Zcela se zdržuje literárního hodnocení. Jejím cílem je líčit subjektivní pocity z díla. Čím více jsou pocity a dojmy ojedinělé, tím lépe. Práce těchto kritiků se neřídí podle literárních pravidel. Jsou zastánci názoru, že nemůže existovat všeobecná pravda, na které by se shodla většina jednotlivců. Každé hodnocení je výsledkem subjektivních pocitů jedince, které se v průběhu doby mění a vyvíjí. Tyto různé názory můžeme porovnávat a vytvářet z nich jednu pravdu.⁵⁸

Impresionistická kritika je prostředkem k vyjádření pocitů, které kritik prožíval při čtení díla. Tyto dojmy následně co nejpřesněji a do nejmenších detailů líčí a popisuje. Ve čtenáři se snaží vyvolat ty samé pocity, které on sám prožíval při čtení. Důkladnou četbou zjistí informace nejen o díle, ale i o jeho autorovi a prostředí, z kterého vyšel. Po dobu zkoumání uměleckého díla chce kritik splynout s autorem. Jen tak dokáže čtenáři poskytnout své subjektivní vjemy a fakta o samotném tvůrci a jeho životě. Ovšem úplné splnutí s ním není

⁵⁵NOVÁK, Arne. *Kritika moralistní a náboženská*. In NOVÁK, Arne. *Kritika literární: Metody a směry, Zásady a praxe*. 2. vyd. Praha: F. Topič, 1925. Spisy populárně poučné, 18. – 19. s. 90-92.

⁵⁶Tamtéž, s. 95.

⁵⁷Tamtéž, s. 96.

⁵⁸NOVÁK, Arne. *Kritika impresionistická*. In NOVÁK, Arne. *Kritika literární: Metody a směry, Zásady a praxe*. 2. vyd. Praha: F. Topič, 1925. Spisy populárně poučné, 18. – 19. s. 107-108.

vždy přínosem. Tento fakt může být vsugerovaný a kritik skrz autora může nabízet čtenáři své pocity a vjemy. Proto impresionistická kritika bývá někdy označována za autobiografickou.⁵⁹

Teoretický výklad impresionistické kritiky se ovšem neujal. V praxi se kritik uchýlil k předešlým postupům a své hodnocení odůvodňoval. Bez soudu nemůžeme hovořit o kritice.⁶⁰

2.3. Co je to literární kritika

K seznámení se a pochopení literární kritiky jsme vybrali několik odborníků, kteří se tomuto tématu věnují a na jejichž definicích jsme si ukázali, co to je literární kritika. Tito vědci byli vybráni náhodně. Každý z nich se pohyboval v jiném časovém, historickém a politickém prostředí. Všechny tyto aspekty měli vliv na vývoj literární kritiky a na proces kritického příjmu díla. Díky časové rozdílnosti při jejich formulacích můžeme sledovat malé nuance mezi námi vybranými odborníky. V základu však zůstávají stejné. Literární kritika je způsob výkladu a hodnocení literárních kvalit uměleckých děl. Provádí analýzu díla a přináší čtenáři aktuální přehled o literární tvorbě. O odborné literární kritice můžeme hovořit pouze v případě, kdy její hodnotící soud je odůvodněný. V tuto chvíli nastává rozdíl mezi literárním kritikem a „obyčejným“ čtenářem. Umělecké dílo totiž v každém z nás vyvolává určité pocity – kladné či záporné. Tyto prvotní dojmy jsou elementární zásadou kritického procesu. Pro laického čtenáře zůstávají pouhým osobním zážitkem, který dál nerozebírá. Ovšem pro odborníka znamenají cenný zdroj dalšího zkoumání a především podnět pro své zdůvodnění, bez kterého by kritika nebyla kritikou. Základním kamenem pro literární kritiku je opodstatněný literární soud. Ačkoliv se kritický soud jeví jako složkou, která je vyvozena z předešlých kroků kritického procesu, je tomu právě naopak. Kritický projev se skládá z 3 základních částí – analytické, interpretační a hodnotící. Právě hodnotící část se vytváří jako první. Její náplní je zhodnocení uměleckého díla a všech vlivů, které se v něm zrcadlí. Hodnocení následně vyústí v kritický soud, který se důsledně obhazuje fakty z prvních dvou úseků. Pouze důkladně podložený kritický soud může uspět. Interpretační a analytická část se navzájem ovlivňují a prostupují. K jejich vytvoření kritik využívá jak svého objektivního (fakta o uměleckém díle, doba, kultura), tak i svého subjektivního vědění (vzdělání, talent, životní zkušenosti). Literární kritika zůstane vždy oborem, který nikdy ze svých metod

⁵⁹NOVÁK, Arne. *Kritika impresionistická*. In NOVÁK, Arne. *Kritika literární: Metody a směry, Zásady a praxe*. 2. vyd. Praha: F. Topič, 1925. Spisy populárně poučné, 18. – 19. s. 108 -110.

⁶⁰Tamtéž, s. 110.

nevymaní subjektivní stránku. Díky ní může existovat spousta kritik na konkrétní umělecké dílo, ale žádná z nich nemusí být špatná.

3. VÁCLAV ČERNÝ A LITERÁRNÍ KRITIKA

3.1. Václav Černý

Václav Černý, jehož nejvýznamnější profesionální činnost zaznamenáváme od 30. let 20. století, byl rodák z Jizbic u Náchoda. Studoval na Carnotově lyceu v Dijonu a na Filosofické fakultě Karlovy univerzity. Právě tam se stal jeho profesorem František Xaver Šalda, který výrazně zapůsobil na jeho pozdější osobnostní vývoj. Václav Černý se představoval jako literární historik, kritik, vědec a spisovatel. Stal se docentem románských literatur na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy a mimořádným profesorem romanistiky na Masarykově univerzitě v Brně. Zájem o evropský romantismus tvořil velkou část jeho odborné činnosti. Další stěžejní bod jeho životní práce byla komparatistika. Sledoval vývoj evropské i české literatury a zkoumal díla různých historických období. Zajímal se především o baroko, renesanci a romantismus. Díky jeho širokému přehledu o vývoji evropské literatury se zapsal jako uznávaný komparatista. Právě srovnávací a obecnou literaturu vyučoval jako profesor. Václav Černý také pracoval v Komisi pro soupis rukopisů, kde se mu podařilo objevit rukopis Calderónova dramatu a to díky jeho vzdělání v oboru hispanistiky.⁶¹

3.2. Pojetí literární kritiky Václava Černého

Předchozí kapitoly se soustředily na literární kritiku jako na obecný pojem. Díky tomu, že jsme se věnovali různým odborným názorům na literární kritiku, vytvořil se prostor pro porozumění a zasvěcení do její problematiky. Následující část se bude zabývat již konkrétním postojem Václava Černého, jeho literární kritikou a jeho metodologií. Obě složky budou zapotřebí k pozdější praktické části, jež se bude koncentrovat právě na určité kritiky Václava Černého.

Historií kritiky, uměním a samozřejmě kritikou se zabývá esej Václava Černého - *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Ale dříve, než budeme schopni vysvětlit samostatnou kritiku, je zcela nezbytné, abychom se podívali do její historie a také na pojem umění, bez něhož by se Václav Černý vůbec nepouštěl do definování kritiky. Kritika je věc dějinná, jejíž

⁶¹PECHAR, Jiří. *Václav Černý*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost II*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0437-X. s. 583-590.

vývoj a formy jsou časově ovlivněny. Václav Černý vidí tři vývojové periody v umění – od renesance k Boileauovi, od Boileaua k Herderovi a od romantismu po naše časy. V první etapě se formovala klasicistní kritika, jež se vyznačovala smyslem pro pravdu a realitu člověka i umění. Právě Boileau vyžadoval na umění přirozenost. Klasicistní kritika odmítala brát v potaz příčiny vzniku, ačkoliv tomuto parametru se nelze zcela vyhnout. Obecně se kritika a její druhy vyvíjí a mění, a proto nemůže odmítat příčiny vzniku. Právě díky tomu a výhře modernistů v době osvícenství zanikla klasicistní kritika a tím se dostáváme k druhé vývojové etapě umění. Století osvícenství přineslo velké změny v pohledu na krásu, v které začalo hledat přirozené příčiny (tj. tvůrceva osoba, místo vzniku, doba, národní povaha a společenské prostředí) a též se podle nich měnilo. Krása je vzorem osobitosti a originality a proto jí dokážeme posoudit rozumem, ale zasáhnout citem. To, co se odehrálo ve třetím vývojovém stádiu, je důsledek předpokladů výhry modernistů. Opět se mění kritické priority i její postupy. Všechny druhy kritik vzniklé od počátku 19. století spatřují v kráse historickou skutečnost a při rozboru uměleckého díla hledají dějinné souvislosti a umělecké dílo chtějí vysvětlit z časových příčin. Tyto nově vytvořené druhy moderní kritiky můžeme rozdělit do čtyř kritických modalit, podle toho, v jaké povaze je uváděna časová příčinná skutečnost díla. Zmíněné čtyři druhy modalit jsou tyto: kritika biograficko-psychologická, kritika sociologická, kritika formalistická a buď kritika impresionistická, anebo moralistická (tendenční).⁶² Hned několik z těchto modalit se shoduje s druhy kritik od Arneho Nováka. Jedná se o následující: kritika sociologická, impresionistická a moralistická. Jejich výklady jsou v základu, až na malé nuance, zcela totožné. Kritika sociologická zkoumá umělecké dílo jako odraz autora a společnosti (prostředí), v kterém dílo vznikalo. Autor uměleckého díla je odrazovým můstkem k obecnějším skutečnostem. U obou autorů, tzn. Černého i Nováka, se u výkladu sociologické kritiky objevuje jméno Hipolyta Taina, jakožto tvůrce tří složek (rasa, prostředí, doba), které jsou stěžejní pro výzkum sociologické kritiky. Impresionistická kritika je kritika subjektivního rázu. Zříká se všech pravidel, podle kterých by se mohla řídit a poddává se individuálním pocitům. Právě na prožitku z četby díla a jeho následnému vyličení je impresionistická kritika založena. Václav Černý označuje umělecké dílo jako zdroj radosti a rozkoše. Právě ony jsou nejsubjektivnějšími prvky tvorby. Impresionistická kritika se zdržuje kritického soudu a podle Černého jde o tzv. kritiku kritizujícího. Kritik nevynáší soud nad dílem, ale nad sebou samým. Poslední kritikou, kterou shledáváme, jak u Arneho Nováka,

⁶²ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968. s. 7-15.

tak u Václava Černého, je kritika moralistická. V tomto druhu záleží především na morálce. Kniha je hodnocena podle mravního obsahu a má jím přispívat pro dobro společnosti.

Ačkoliv jsme se nyní věnovali historické části, která není náplní této bakalářské práce, byla nezbytná k dalším krokům. Právě v části historického vývoje kritiky se Václav Černý zabývá, mimo jiné, i literárními druhy. U některých z druhů a jejich výkladů shledáváme shodu s Arne Novákem, jehož literárními druhy jsme se zabývali v předchozí části bakalářské práce. Díky této shodě a podobnosti v jejich výkladech lze předpokládat, že Václav Černý znal dobové pojetí kritických druhů Arneho Nováka a mohla jimi být ovlivněna nebo použita při jeho kritické činnosti.

Nyní se dostáváme k části eseje, v které se Václav Černý zabývá už jen samostatnou kritikou. V první řadě se ovšem zaměřuje na to, čím právě kritika není. Kritika pro Václava Černého neznamena pedagogiku, umění, ani lyrické vyjádření. Kritika nemůže být pouze lyrickým projevem, protože tento proces se nevyhýbá ani ostatním odborníkům. Schopnost uměleckého vyjádření kritika z ní též nevytvoří onu uměleckou disciplínu. Jejím cílem není vychovávat čtenáře, ani autora. Autor sám si musí najít cestu, kterou půjde při tvorbě svých děl, aniž by se přitom řídil kritikou. Jejím úkolem není ovládat čtenářův literární styl, ale pouze ho vzdělávat. Svou funkcí se v nich snaží umění vycítit a uvažovat nad ním.⁶³

Černý je zastánce toho názoru, že kritika je vědou. Věda do kritiky vnáší objektivitu a metody, na kterých stojí zcela prokazatelný kritický soud, jenž nelze zpochybnit. O vědě můžeme mluvit v momentě, kdy se objeví samostatné předměty k bádání a až tehdy, kdy se objeví její metoda. Nejde o to, zda bude jen její, ale je důležité, aby se jednalo o metodu vědeckou. Podle úvah Václava Černého tyto všechny zmíněné faktory kritika obsahuje. A pokud by přeci jen kritika nebyla za vědu považována, skutečností ale zůstává, že je zapotřebí vědeckých znalostí, s nimiž lze provést celkový proces kritického rozboru díla. Jedinou zárukou objektivního a nezvratitelného soudu, jsou znalosti, kterých nabydu pouze a jedine vědecky. Jenom věda dokáže poskytnout kritikovi fakta, která se dají naučit. Z toho vyplývá, že každý opravdový kritik, je z části také vědec. Ovšem v opačném případě toto tvrzení neplatí. Být vědcem uměleckého oboru neznamena být současně kritikem.⁶⁴

A teď zpátky k samotné kritice, její podstatě a úkonům. Černý přirovnává kritiku k soudu, který hodnotí míru umělcova docílení skutečnosti. Kritik je schopen vyřknout takovýto soud

⁶³ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968. s. 53-54.

⁶⁴Tamtéž, s. 55-59.

v případě, že identifikuje dílo do sebemenších detailů a rozezná v něm autorův záměr. Musí se zcela ztotožnit s autorovými úmysly a jít v jeho šlépějích. „*Domýšlí, dotváří a doceluje, co domyslí a docelil básník, a činí to v jeho stopách; snaží se zjistit, v čem se básník nemýlil anebo mýlil a třeba i lhal, a hodnotu básníkovy díla měří a soudí obrazem téhož díla ideálně dovršeného.*“⁶⁵ Jedině opakováním všech autorových kroků dílo rozpozná a posoudí. Právě poznání je předpokladem kvalitního kritického soudu. Bez poznání kritik není schopen dotvořit umělcův produkt. Prožívá to, co prožíval autor při tvorbě svého díla. Musí pochopit jeho tvůrčí podněty (např. umělcovu zkušenost, pohyb a rytmus jeho tvořivého procesu, vnitřní logiku či zákonitosti umělcovy inspirace a záměrů). Bez úplného splynutí s průběhem umělcova tvořivého procesu nelze podat oprávněnou kritiku.⁶⁶

Ačkoliv kritika není uměním, tak samotného umělce nelze odmítat. Černý kritiku definuje jako čin „*sžívání s umělcem a životem, jež prožil a vytvořil.*“⁶⁷ Proto až po té, co se kritik dokonale sloučí s autorem, může začít s analýzou. K té nesmí přihlížet se svými již předem danými účely díla, ale na jeho významy se musí ptát a hledat je. Kritik musí k dílu přistupovat s jasnou představou o charakteru krásy. Právě umělecká краса představuje tvořivého činitele, který se neustále mění, vyvíjí a narůstá.⁶⁸

Z výše zmíněných faktů o literární kritice vyplývá, že jejím prvním úkolem je identifikace s umělcovým záměrem a dílem. Poté následuje kritický soud, který je vyústěním předešlého ztotožnění. Tento proces návaznosti se může konat díky tomu, že umělecké dílo je individuálním počinem, a proto si sebou nese vlastní záměr. Pokud má kniha vlastní účel, zároveň si vyžaduje svůj vlastní systém požadavků kritického soudu nad sebou samým. Umělecké dílo lze soudit pouze podle těchto, jemu vlastních, kritérií. Tímto postupem se docílí objektivitu kritického soudu, který zrcadlí charakter předmětu a je vázán pouze na něm. Naopak subjektivní prvky, jež v hodnocení najdeme, zastupují variabilní symboly, které se mění v závislosti na rozsahu kritikových znalostí, „*tj. jeho schopností umělecké dílo prožít, rozeznat jeho význam, pronést soud a formulovat důvody soudu.*“⁶⁹. Tak jako všechno hodnocení záleží na parametrech každého jednotlivého uměleckého díla, tak ani estetická stránka není výjimkou. Odvíjí se od významu a jedinečnosti díla. Estetické hodnocení bude vždy nové a jedinečné. Tato koncepce estetického soudu zamezila klasicistnímu pojetí, které

⁶⁵ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968. s. 60.

⁶⁶Tamtéž, s. 59-61.

⁶⁷Tamtéž, s. 62.

⁶⁸Tamtéž, s. 61-62.

⁶⁹Tamtéž, s. 63.

spočívalo v hodnocení podle předem daných pravidel, bez ohledu na strukturu kvalifikovaných děl. Ovšem z klasicismu se dochovala ta prospěšnější pravidla, jež jsou zcela nezbytná k vytvoření esteticky platného soudu. Václav Černý uváděl právě dvě takové zásady. První z nich říká, že kritéria soudu setrvávají jako estetická, protože umělecké dílo se zde hodnotí ze svého vlastního smyslu a záměru. Druhé pravidlo je zaměřeno na zcela kompletní a úplný kritický soud.⁷⁰ Takto komplexní soud se může konat pouze díky tomu, že dílo je hodnoceno „*domyšlenou, i když nedosaženou dokonalostí sebe samého.*“⁷¹

Každé dílo je jedinečný umělecký kousek, který představuje určitou realitu nebo životní vyjádření, jež je dotvářeno autorem. Právě tato realita nebo životní projev v jedinečném uměleckém díle zobrazuje nejen to, ale současně tím vyjadřuje rozsáhlejší životní souvislosti. Tzn., že v jednotlivých celcích díla (např. postavě, umělecké zkušenosti) najdu širší a obecnější význam. Obsah určitého konkrétního díla od jednoho tvůrce, není jen jeho pouhou náplní, ale vypovídá o celkovém životním postoji autora. Pokud je toto tvůrčí zákonitá reakce, tak pro kritika nastává třetí a též i poslední fáze jeho literárně kritického procesu. Tato část spočívá v rozboru díla na všeobecné obsahy jevů a jejich vztahů a také jeho analýzu individuálního postoje ke skutečnosti na obecné pravidlo. Jestliže se takto koná s obsahem uměleckého díla, musí se tak dít i s jeho tvůrcem. Jeho charakter nevypovídá pouze o něm samotném, ale je ukazatelem rozsáhlejšího kontextu. Personalita autora představuje stupně lidských hodnot. Ovšem tato vyvozená obecná pravidla nejsou formulovaným návodem a souhrnem předpisů pro to, jak vytvořit kritický soud. Nesmí se stát svazujícími, naopak, kritik je musí hodnotit z hlediska rozsahu životní svobody.⁷² Autora a jeho tvůrčí čin, dle své povahy, vidí Václav Černý jako akt „*domyslitelné hypotézy o podstatě skutečnosti, a kritik tuto hypotézu formuluje a posuzuje její nosnost.*“⁷³

V okamžiku, kdy kritik prožije autorovo dílo v takové míře, jako by sám žil v daném čase a době, je zapotřebí se od tohoto oprostit a hodnotit z reálného momentu. Jeho postoj k dílu je srovnatelný s filosofovým postojem a jeho intuicí ke svému životu. Ačkoliv se jednání kritiky zdá jako filosofické, tak ze samotné kritiky specifickou filosofií nečiní⁷⁴. Václav Černý tvrdí,

⁷⁰ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968. s. 63-64.

⁷¹Tamtéž, s. 64.

⁷²Tamtéž, s. 64-67.

⁷³Tamtéž, s. 67.

⁷⁴Tamtéž, s. 67.

„že kritik filosofuje filosofii implicitní v uměleckém díle a připojuje k ní vlastní soud o její kvalitě osvobodivé. Úkon kritiky je filosofování.“⁷⁵

4. METODY LITERÁRNĚKRITICKÝCH PRACÍ VÁCLAVA ČERNÉHO

4.1. Literárněkritická činnost Václava Černého

Václava Černého k činnosti literárního kritika vedly zcela přirozeně jeho dvě hlavní předešlé pracovní aktivity, kterými byly literárně-historická práce a pedagogika. Jako literární kritik začínal v *Lidových novinách*. Poté se rozhodl vydávat vlastní revue *Kritický měsíčník*.⁷⁶ Jeho první číslo vyšlo 26. ledna 1938.⁷⁷ Měsíčník v období protektorátu zaměřil svou pozornost na básníky tehdejší mladé válečné generace (J. Orten, K. Bednář, H. Bonn a další). Právě ona si v těžkých podmínkách nastupující moci dokázala udržet svobodu. Václav Černý se s nimi názorově shodoval a uvedl jim *Jarní almanach básnický 1940*. V roce 1942 bylo vydávání časopisu pozastaveno. Opět bylo obnoveno v roce 1945, přičemž *Kritický měsíčník* důsledně apeloval na kulturní svobodu. V následujícím roce se v revue též objevuje kritika na čistku leningradských spisovatelů a ostrá názorová diskuze mezi Václavem Černým a šéfredaktorem *Rudého práva* G. Barešem. Právě v souvislosti s těmito událostmi byl *Kritický měsíčník* po „vítězném únoru“ roku 1948 zakázán. Činnost Václava Černého v měsíčníku měla dopad i na jeho osobní život. Musel opustit fakultu a byl zatčen.⁷⁸

V době, kdy se *Kritický měsíčník* začal vydávat, se národní situace stávala stále těžší. Program časopisu byl jasný. Úkolem bylo zachovat kritickou práci v umění na vysoké úrovni a dobrý stav duchovního života. Díky existenci měsíčníku se mohla kritika potvrdit jako samostatná, nezávislá a tvůrčí disciplína. *Kritický měsíčník* sledoval náš, i zahraniční kulturní vývoj, v kterém orientoval čtenáře. A v případě, že by měnící se národní politika zasáhla svým působením i *Kritický měsíčník*, měl naučit své čtenáře vlastnímu úsudku na umělecká díla bez stranického vlivu.⁷⁹

Václavu Černému šlo především o svobodu (ve všech jejích podobách), mravní zdraví národa a zároveň měl starost o podobu češství, která prýštila z rodinné tradice, láskyplného

⁷⁵ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968. s. 68.

⁷⁶PECHAR, Jiří. *Václav Černý*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost II*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0437-X. s. 584.

⁷⁷ČERNÝ, Václav. *Paměti II. 1938-1945: Křik Koruny české*. 3. vyd. Brno: Atlantis, 1992. s. 21.

⁷⁸PECHAR, Jiří. *Václav Černý*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost II*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0437-X. s. 584-594.

⁷⁹ČERNÝ, Václav. *Paměti II. 1938-1945: Křik Koruny české*. 3. vyd. Brno: Atlantis, 1992. s. 21.

vztahu k rodnému kraji a z obdivu k „velikosti“ české minulosti. Tyto životní stanoviska odrazil ve své celoživotní tvorbě, tzn. i v postavení literárního kritika. Proto se i *Kritický měsíčník* stal nestranným. Díla v něm Černý hodnotí podle potřeb, které vyžadoval i pro národ v době okupace. „*Více než komu jinému z jeho oboru jde o zachycení, vysvětlení a zhodnocení mravní tváře doby a osobnosti, která je předmětem jeho zájmu, o postižení pramenů a duchovní inspirace velkých spisovatelů.*“⁸⁰ V *Kritickém měsíčníku* nalzáme texty, které svým obsahem podporují vědomí, že český jazyk, kultura a lidé stojí za hrdost.⁸¹

4.2. Kritické práce Václava Černého

Následující literárně kritické práce Václava Černého jsou vybrány z *Kritického měsíčníku*. Jedná se o kritiky na díla, která byla zařazena do stálé rubriky měsíčníku *Průhled do nových knih*. Vybraná hodnocení pocházejí ze 40. let. Každý rok je zastoupen kritikou na jedno, či více básnických nebo prozaistických děl. Chybí roky 1943 a 1944, kdy bylo vydávání časopisu pozastaveno. V následujícím výběru převažuje poezie. V poezii mohl Václav Černý nejlépe rozpoznat stav tehdejší společnosti okolo 40. let. Právě s jeho literárně kritickou činností bylo spjato i kritické sledování národa. Podle jeho celoživotních stanovisek (svoboda, mravnost, atd.), které vyžadoval pro český lid v době okupace, hodnotil posuzovaná díla ve svých kritikách. „*Neznamenalo to však, že by jim vnucoval své postuláty; osobnost a její tvůrčí úsilí mu byly pouze měřítkem významu uměleckého činu.*“⁸² Ačkoliv byl Václav Černý nejdříve známý jako kritik světových děl, později se však začal věnovat i českým autorům. Své revue otevřel spisovatelům, kterými byly např. Egon Hostovský, František Halas, Karel Čapek a další.

4.2.1. František Halas: Naše paní Božena Němcová; Jaroslav Seifert: Vějíř Boženy Němcové

V roce 1940 vznikla básnická díla zaměřující se na významnou českou spisovatelku Boženu Němcovou. V roce 1940 uplynulo 120 let od narození Boženy Němcové, jež se stala symbolem českého národa. Toto významné literární výročí nemohlo zůstat opomenuto, a proto František Halas spolu s Jaroslavem Seifertem vytvořili významné básnické sbírky, které

⁸⁰PLICHTA, Dalibor. *Velký Čech Václav Černý*. In LOUŽEK, Marek. *Sto let od narození Václava Černého*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2005. ISBN 80-86547-44-2. s. 70.

⁸¹LOUŽEK, Marek. *Sto let od narození Václava Černého*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2005. ISBN 80-86547-44-2. s. 59-85.

⁸²HAMAN, Aleš. *Václav Černý a próza třicátých let*. In *Česká literární kritika 20. století (K 100. výročí narození Václava Černého)*. ed. Wolfová, Eva. Praha: Památník národního písemnictví, 2006. ISBN 80-85085-72-0. s. 10.

nesou jméno Němcové. Halasova básnická sbírka nese název *Naše paní Božena Němcová* a Seifertova *Vějíř Boženy Němcové*. Obě díla nezůstala nepovšimnuta *Kritickým měsíčníkem*. Václav Černý na ně vytvořil jednu společnou kritiku, ve které obě díla porovnává.

Halasova básnická sbírka *Naše paní Božena Němcová* se skládá z šestnácti různě dlouhých básní a úvodního úryvku z korespondence Boženy Němcové. Každá z těchto šestnácti básní zobrazuje jinou životní etapu Boženy Němcové. František Halas popisuje její neklidný život a životní osudy, které jsou seřazeny chronologicky od šťastného mládí, až po tragické okamžiky. Právě ony tragické osudy Němcové ve sbírce převládají nad těmi šťastnými. První kladně laděná báseň se objevuje po *Oslovení*. V *Podobizně naší paní* autor líčí mládí a krásu Boženy Němcové, kde „*Byla krásná až to k víře není.*“⁸³ Poté se již stupňují nešťastné události v životě Němcové. Autor zmiňuje její nevydařené zasnoubení a sňatek, který byl předem domluven (*Svatební*) a jenž pouze přiřivil začínající nešťastné manželské soužití (*Žena a muž*). Následuje druhá a poslední pozitivně laděná báseň *První slova naší paní*, ve které vzpomíná na své nevinné a bezstarostné dětství. Po duševním strádání v manželství nastalo strádání fyzické, které se dotklo nejenom jí samotné, ale i celé její rodiny (*Sedí smutná paní ...*, *Naše paní bojuje s drakem*, *Kdo viděl*). Do již takto těžké situace se přidává nemoc (*Podobizna z roku 1856*), která se stále zhoršovala. V tomto zuboženém stavu bere Božena Němcová do ruky pero a píše své největší literární dílo, jehož úspěch přetrvává dodnes – *Babička (Umírání)*. Poté následují skladby, které vyjadřují smrt Němcové (*U hrobu naší paní*, *Poutníkovi*). V dalších básních (*Ať se stalo*, *Řeč naší paní*, *Jako by anděl*, *Chvála naší paní*) je odhalena hlavní myšlenka celé básnické sbírky. František Halas zdůrazňuje důležitost osoby Boženy Němcové, která se podle něj stala symbolem odvahy a vlastenectví. Díky své vnitřní síle dokázala proměnit nejtěžší chvíle svého života v úspěšný literární čin. Její texty jsou důkazem krásy, důležitosti a potřeby českého jazyka. Proto k ní český národ v době okupace německými vojsky vzhlíží jako k národnímu symbolu a naději. „*Je už tradicí, že se k Němcové a k její Babičce český lid vracel právě v dobách zlých. I tohle vyjádřil Halas básnickým slovem: Kdyby nevímjaké hrůzy/rozbily nás doslova/vždy nás vzkřísí dcerka Múzy/Naše paní Němcová. To všechno znamenala Božena Němcová v době, kdy se do naší*

⁸³HALAS, František. *Naše paní Božena Němcová*. 16. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 16.

krásné, v míru a práci žijící země nastěhovali hitlerovští okupanti a začali v ní své dílo zkázy a vraždění.“⁸⁴

Vějíř Boženy Němcové Jaroslava Seiferta se od Halasova díla výrazně liší. Kompozice básnické sbírky je sestavena z pěti básnických okruhů, které jsou bezejmenné. Všechny jsou napsány pravidelným typem verše. Častým motivem objevujícím se sbírce, jak vyplývá z názvu, se stal vějíř. Právě o něm se fakticky hovoří v první a poslední části. V těchto částech motiv vějíře vyvolává v textu kladnější nádechy. V první kapitole vějíř představuje dobu mládí a samotnou osobu Boženy Němcové a tudíž i vzpomínky na lepší časy. Následující části jsou zahaleny tmou a národ v nich v tehdejší situaci volá o pomoc. Pocit vlastenectví se zde vyskytuje stejně silně, jako u Františka Halase. Ovšem osobnost Boženy Němcové je u Seiferta zobrazena poněkud odlišně. Němcovou představuje jako matku - maminku, ke které se vzhlíží a volá o pomoc při nejtěžších životních chvílích. Proto je Němcová zobrazena jako matka země, ke které se jde pro záchranu v těžkém čase nesvobody.

Nyní se dostáváme k samotné kritice těchto děl. V úvodu Václav Černý nejdříve podává obraz o aktuálním vývoji poezie během let 1937 - 1940, která se nesla v duchu vnějších okolností. Náplň tehdejší poezie se ubírala směrem k národu, jeho kořenům, duchovním složkám a pevné víře. Za dosud nejlépe pojaté dílo tohoto druhu považuje Václav Černý lyricko-epické dílo Josefa Hory *Jan Houslista*. V tomto okamžiku se již Černý dostává k dílům, jež jsou hlavním obsahem této kritiky. K *Janu Houslistovi* se přidávají i básně Františka Halase *Naše paní Božena Němcová* a Jaroslava Seiferta *Vějíř Boženy Němcové*. Oba dva autoři se vrací k osobě Boženy Němcové. První zmínka o těchto dílech vede Černého k vysvětlení, proč tyto dvě básně jsou přirovnávány k dílu Josefa Hory. Právě ony disponují stejným pojetím tématu jako básnická skladba *Jan Houslista*. Oba dva autoři, Halas i Seifert, se obsahem svých děl „vracejí k duchovním kořenům češství“⁸⁵ a soustředí se na přežití české kultury. Zmínka o díle Josefa Hory nebyla náhodná. Černý je významově ztotožňuje. *Naše paní Božena Němcová* a *Vějíř Boženy Němcové* označuje za tzv. „*písně návratu*“⁸⁶, jako je tomu právě svým obsahem i u *Jana Houslisty*. Kritika se zaměřuje nejen na stejné prvky, ale poukazuje i na ty, které jsou rozdílné. Upozorňuje pouze na jednu, zato velmi podstatnou,

⁸⁴BURIÁNEK, František. *Doslov*. In HALAS, František. *Naše paní Božena Němcová*. 16. vyd. Praha Československý spisovatel, 1984. s. 52-53.

⁸⁵ČERNÝ, Václav. *František Halas: Naše paní Božena Němcová, Jaroslav Seifert: Vějíř Boženy Němcové*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0411-6. s. 654.

⁸⁶Tamtéž, s. 654.

nuanci. V díle Josefa Hory probíhá děj pouze na hranici jedné osoby a jejího bytí. Halas a Seifert témata svých děl neupínají pouze na životy konkrétních jedinců, nýbrž je ukazují přes celé generace. Jen díky tomu, že obsahy děl jsou psány v delším časovém rozmezí, mohli rozpoznat tak důležitý „tvořivý vývoj“ českého národa, který je pro Václava Černého důležitý a je jím upřednostňován.

Další část kritiky se soustředí již na dvě ústřední díla, jimž je věnována hlavní pozornost. Černý nejprve zmiňuje společný rys obou dvou děl. Tím je osoba Boženy Němcové a především důraz na její českost, kterou oba dva autoři silně pociťují. Přestože ústřední téma je stejné, při jeho zpracování si šli autoři vlastní cestou. Kritika se dále zaměřuje právě na tyto rozdíly v zpracování, které následně i porovnává. Černý se nejprve věnuje pojetí Halasova díla *Naše paní Božena Němcová*. Podává jeho analýzu a postup, jakým Halas své dílo vytvářel. Halas ve svém díle patetizuje a při zpracování používá „metodu Torsa naděje“⁸⁷. Jeho kniha je koncipována na základě chronologie života Boženy Němcové. Tento chronologický postup je Halasovi mírně vytykán a Václav Černý ho označuje za strohý. Osoba Němcové je v díle nastíněna tak, aby v poslední básni *Chvála Naší Paní* „vyrostla do rozměrů národní světilce, divotvorné Ochránčyně vlasti a lidu.“⁸⁸ Z tohoto konceptu díla, jenž má osobu Boženy Němcové vystupňovat, je zřejmé, že jí autor obdivoval.

Po stručné analýze díla *Naše paní Božena Němcová* se pozornost Václava Černého ubírá směrem k Jaroslavu Seifertovi. Hned počátek rozboru Seifertovské básně je zaměřen na rozdílné, až protikladné prvky tvorby oproti Františku Halasovi. Kde Halas patetizuje, tam Seifert intimizuje. „*Kde u Halasa úsilí sošné, u Seiferta tlumená, vroucí hudba. Tam koncepce rostoucího napětí a citu umně vedeného od počáteční libosti do nejvyšší míry jejího opaku, aby mohla paralelně vznikat symbolická a nadlidská platnost zjevu hrdinčina; zde napětí téměř žádné a žádný úmysl stupňované krutosti v inspiraci, jen čtvrthodinka plaše cudného roztesknění, sladká chvílečka pobytu v elegickém intimissimu něžného srdce.*“⁸⁹ *Vějíř Boženy Němcové* není dílo stále narůstajícího napětí, nýbrž se jedná o text vedený v jemné tónině po celou dobu četby. Seifertovým cílem není zdramatizovat text kvůli tomu, aby mohl na konci vyzdvihnout osobu Boženy Němcové. Jeho cílem je podat „prostý“ obraz Němcové v podobě matky. Právě toto Seifertovské podání Boženy Němcové v roli maminky, Černý ve své kritice vyzdvihuje. Díky němu totiž nejlépe vyvstane silný spisovatelův charakter *Vějíře Boženy*

⁸⁷ČERNÝ, Václav. *František Halas: Naše paní Božena Němcová, Jaroslav Seifert: Vějíř Boženy Němcové*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0411-6. s. 654.

⁸⁸Tamtéž, s. 655.

⁸⁹Tamtéž, s. 655.

Němcové a také velká odlišnost od Halasova pojetí tohoto tématu. Seifertovský námět Boženy Němcové jako matky je v kritice obdivovaný Václavem Černým. Báseň je všemi svými částmi protkána motivem matky, která je zobrazena v různých podobách. Po hodnocení způsobu využití stěžejního motivu u obou básní nám kritika poodhaluje i kompozici *Vějíře Boženy Němcové* - „*Lyrickou svou meditaci rámcuje pak Seifert dvěma souměrně si odpovídajícími partii, rozlišenými strukturou verše od jádra skladby.*“⁹⁰ Černý konstatuje, že dílo je pomyslně rozděleno na dvě části. Část, ve které je uložena podstata básnickovy výpovědi a jež překypuje pocity, je ohraničena prvním a posledním zpěvem. Ty se skládají z několika krátkých básní, které se odlišují od středobodu básnické sbírky nejenom počtem svých slok, ale také svou náplní. Právě náplním těchto dvou zpěvů je věnován další úsek kritiky. V jejich obsahu hraje důležitou roli předmět vějíře. Černý nad ním uvažuje jako nad symbolikou „*iluzí dívčích*“⁹¹ a hlavně nad jeho smyslem v prvních dvou zpěvech. Obdivuje zakomponování a následné využití tohoto tvůrčího prvku. Podle Václava Černého, díky jeho použití, autor jakoby o svém díle říkal, „*že jeho dílko není ničím víc než chvílečkou plachého zasnění nad zvětšou rekvizitou biedermaierské koketnosti.*“⁹²

Poslední část kritiky věnuje Václav Černý samotnému porovnávání a hodnocení literární tvorby – Seifertovu *Vějíři Boženy Němcové* a Halasově *Naší paní Boženy Němcové*. U obou dvou děl hledá především smysl tvůrčí osobnosti, která v jeho kritikách hraje velmi důležitou roli. Začíná u Jaroslava Seiferta. Jeho dílo přináší lásku, která se omlouvá za to, že přináší pouze samu sebe. „*A protože chtěla zůstat v rovině pouhého ryzího citu a osudu osobně lidského*“⁹³, nevádí, že nehledá význam „tvůrčí osobnosti“. Ovšem právě naopak je tomu u básnického díla *Naše paní Božena Němcová*. Hledání smyslu „tvůrčí osobnosti“ zde chybí a pochopitelně by tomu tak v tomto případě být nemělo. František Halas postavil osobu Boženy Němcové do role, která působila svou velikostí. Z tohoto důvodu by zde neměla chybět autorova interpretace, proč tak činí a z jakého důvodu se Němcová dostala do tohoto postavení. V následujícím kroku Václav Černý podává vysvětlení, které u Halase chybí. Božena Němcová se do této velikosti mohla dostat pouze díky své literární tvorbě a jejímu smyslu. Pokud tedy František Halas vyzdvihuje osobu Boženy Němcové do tak velkých „rozměrů“, tak by zároveň měl svým čtenářům podat i důvody, které ho k tomu vedly – tzn. sdělit, jak chápe dílo; jaké pocity prožíval při poznání, atd. Tyto všechny faktory jsou bohužel

⁹⁰ČERNÝ, Václav. *František Halas: Naše paní Božena Němcová, Jaroslav Seifert: Vějíř Boženy Němcové*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0411-6. s. 655.

⁹¹Tamtéž, s. 655.

⁹²Tamtéž, s. 655.

⁹³Tamtéž, s. 655.

vynechány a jeho tvůrčí čin je zaměřen převážně na životní události Boženy Němcové. Ty se ovšem nezasloužily o to, proč je Němcová tolik opěvovanou osobností. Jediné, co autor zmiňuje kromě jejího života, je tzv. „*jazykové divotvornictví*“⁹⁴. Václav Černý ovšem nevěří tomu, že pouze tato pohnutka dala autorovi tak silný podnět k tomu, aby jí považoval za tak „velkou“ osobnost, za kterou jí považuje ve svém díle.

V této kritice se Václav Černý věnoval dvěma básnickým dílům. Avšak dříve, než mohl provést jejich samostatnou analýzu, zabýval se vnějšími okolnostmi, za kterých sbírky vznikaly. Nejprve zhodnotil celkový vývoj tehdejší poezie. Jejím zkoumáním zjistil určitá fakta, jež byla totožná pro veškerou básnickou tvorbu v letech 1937 – 1940. V dílech tohoto období shledával tolik důležitý boj za národ a pevnou víru v něm. Na základě těchto znalostí vybral jedno konkrétní básnické dílo – *Jan Houslista*. Považoval ho za nejlepší skladbu tohoto druhu. Díky znalosti společenské situace kolem 30. - 40. let a stavu literární produkce mohl Václav Černý *Jana Houslistu* přirovnat, vymežit rozdílné prvky a zhodnotit se stěžejními básnickými skladbami kritiky. Po úvodním zasazení děl do širšího kontextu básnické tvorby v daných vymezených letech, se již kritika věnovala jednotlivým dílům, u kterých Václav Černý provedl analýzu. Kromě analýzy v kritice nechybělo porovnání obou básnických sbírek. Jejich společným rysem je, že představují osobnost Boženy Němcové, jako prototyp českosti. Na základě podrobného rozboru tvůrčího postupu každého z autorů podala kritika rozdílné charakteristiky děl. Po splnutí s tvořivým procesem obou autorů a analýzy děl Václav Černý formuluje v poslední fázi kritiky kritické soudy. Ve sbírkách hledal smysl tvůrčí osobnosti a porovnával míru jejího naplnění v obou dílech.

4.2.2. Eduard Bass – Cirkus Humberto

V roce 1941 na literární scénu vstoupil rozsáhlý román z cirkusového prostředí s názvem *Cirkus Humberto*. Stal se nejúspěšnější knihou svého autora Eduarda Basse. Svou popularitou přispěl k vytvoření předlohy pro filmové zpracování stejnojmenného seriálu. Roku 1951 převzal název knihy skutečný cirkus. Ovšem v době okupace, kdy román vyšel, přinesl českému lidu obdiv za jiné zásluhy, než za „pouhou“ předlohu pro seriál nebo vzrůstající oblibu cirkusů. Svým obsahem oslavuje českého člověka, jeho píli a úspěch ve světě. Těmito

⁹⁴ČERNÝ, Václav. *František Halas: Naše paní Božena Němcová, Jaroslav Seifert: Vějíř Boženy Němcové*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0411-6. s. 656.

prvky autor vkládá do českého národa mnoho nadějí. Věří v budoucnost českého lidu, která je tak důležitá v době 2. světové války.

Cirkus Humberto je románová kronika z cirkusového prostředí. Líčí osudy několika generací fiktivního rodu Humberto. Děj se odehrává v období od 60. let 19. století do 20. let 20. století, během nichž je v knize detailně popsán vývoj rodinného cirkusu, lidí v něm, i život po jeho zániku. Ústřední postavu díla představuje Václav Karas, jenž čtenáře provází dílem od začátku do konce. S jeho příchodem začíná děj románu, až na počáteční část, ve které se vzpomíná na minulost cirkusu Humberto. Ačkoliv Václav Karas ztělesňuje jednu z hlavních osobností, objevuje se v románu nespočet dalších postav a několik dějových linií.

Václav Karas přichází se svým tatínkem k cirkusu jako mladý hoch. Život v cirkusu ho naprosto pohltí a zůstane mu věrný po zbytek života. Během svého dospívání u cirkusu se učil stále novým věcem, při kterých nasbíral mnoho zkušeností. Jeho píle, důslednost a talent ho vynesli až na pozici direktora. Přes úspěch v profesním životě, ztrácí úspěch v osobním životě. Vzdává se lásky k Růžence a pro záchranu Humberta se oženil s Helenou Berwitzovou. Cirkus přebírá ve stavu úpadku. Následující hospodářská krize cirkus zcela ničí a Václav Karas zakládá varieté v Praze. Vrací se ke svým kořenům a rodnému domovu, kde je velice spokojen. Z varieté se během několika let stává úspěšný podnik na celosvětové úrovni. Pokračovatelem jména Humberto se na úkor Vaškova zklamání nestal jeho syn Petr. Lásky k cirkusu se probudila až ve vnučce Liduše, která se stala slavnou tanečnicí nesoucí jméno Humberto.

Lineárně s tímto stěžejním dějem se v díle odehrávají další vedlejší příběhy, které dotvářejí celistvý obraz o cirkusovém prostředí. Autor poodhaluje nejenom radosti s životem spojeným u cirkusu, ale i jeho těžkosti a rizika. Celistvý obraz také dotváří několik desítek typů postav různých národností od nejnižších, až po ty nejvyšší pozice. Román je rozdělen do čtyř částí. Každá část obsahuje několik kapitol. I přes velice složitou a rozsáhlou kompozici díla je román velice čtivý. *Cirkus Humberto* je napsán v er-formě. Autor v něm používá přímé řeči. Dílo překypuje jazykovým bohatstvím. Kromě použití spisovné (vypravěč) a hovorové (postavy) češtiny, je použité nářečí, domácí názvy a cizí řeči (pohyb cirkusu po celém světě). Samozřejmě k autentičnosti děje v knize nechybí použití nespočet slov s výrazy cirkusového slangu, který dokonale dotváří cirkusové prostředí a dokazuje autorovu výbornou znalost tohoto kočovného života. Svým námětem se jedná o vlastenecké dílo, které posiluje

národního ducha v době okupace. Na příkladu osobnosti Václava Karase, jež svůj talent prokázal, jak v zahraničí, tak v české zemi, Eduard Bass vyjádřil víru v existenci českého národa.

V úvodu Václav Černý píše negativní kritiku románu, kterému vytýká zvolený literární žánr. *Cirkus Humberto* není vzorovým příkladem románové kompozice. Obsah se pomyslně zabývá dvěma odlišnými příběhy, z nichž by každý mohl být samostatným románem. Jediným spojujícím motivem je postava Václava Karase, která svazuje tyto dvě zcela odlišné dějové linky. Tak jak je kritizována stavba díla, tak tomu je i u její stylové a dějové stránky. Hodnocením těchto dvou stránek se Černý zabývá hned v dalších částech kritiky. Podle něho stylová a dějová linka postupně ztrácejí na kvalitě. Vypravěč, kterého ztvárňuje sám autor, se nedrží své funkce. Místo vyprávění začíná doslova „povídat“. Odbíhá od hlavního děje, kterým jsou vlastní osudy cirkusu Humberto a následně varieté, a raději líčí vedlejší dění. Zaměřuje se na příběhy jednotlivých postav (např. milostné vztahy V. Karase či jeho syna Petra s Emilkou). Tyto vedlejší dějové linky jsou kritikou označovány za zbytečné. Román by se bez nich obešel. Černého kritický postoj dále přechází do psychologie. Ani tou nevyniká Bassův román a nelze ho tedy označit za psychologický. Kritika u ní ještě chvíli zůstává a začne s jejím rozbořem. Nejlépe lze psychologický účinek nalézt tam, kde jsou postavy ovlivněny davovým působením cirkusu. V díle je vytvořena duše cirkusu, jenž je jako jediný psychologický prvek pozitivně hodnocen. Postavy, ve kterých se neodráží duše cirkusu, nemají psychologickou hloubku. Kritika konstatuje fakt, že se Eduard Bass nemůže stát autorem psychologických děl, protože tíhne k sentimentálnosti, idyle a dobrým koncům. To potvrzuje postava Antona Karase a jeho syna Vaška, semknuté už od začátku s cirkusem. Jejich osudy jsou již předem dané a kladně se vyvíjí v průběhu celého díla. Typy vedlejších postav v *Cirkusu Humberto* Černý považuje za zcela běžné, protože je používají i ostatní spisovatelé 19. století. Kritik je proto velice udiven, jak mohl román tak snadno spadnout do těchto kolejí. Konstatuje, že „*to je figurkářství, ne však psychologie!*“⁹⁵

Nyní kritika došla k části, která je o dost kladněji laděná, než část předchozí. V té svou pozornost Václav Černý zaměřil na jeden důležitý prvek, který pro něj znamená důkaz kvality díla. Román *Cirkus Humberto* přináší svým čtenářům rozkoš. Rozkoš je právě daným

⁹⁵ČERNÝ, Václav. *Eduard Bass: Cirkus Humberto*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0411-6. s. 656.

zmiňovaným elementem, od něhož se bude odvíjet další směr kritického rozboru. Jedná se o druh rozkoše, kterou čtenář prožívá při poznání něčeho nového. Rozkoš nad vstoupením do nového světa, který nám otevřel autor ve svém díle a nad jehož neznalostí se pozastavujeme. Čtenář v díle poznává, do jakých detailů ho autor zná. Tento jev Černý označuje za odbornictví. Přítomná rozkoš v Bassově díle je důležitá hned ze dvou hledisek. Pravý román ji má poskytovat, a však v českých románech pozorujeme toliko její absenci. Pomocí tohoto jevu nás Bass ve svém románu zasvěcuje do tajů cirkusového života a varieté. Václav Černý žasne nad tím, jak dlouho musel autor studovat toto prostředí, aby se v něm on sám cítil doma a poté tuto atmosféru přenesl i na čtenáře. Ovšem tato spekulace není úkolem kritického bádání. Důležité jsou umělecké výsledky, které jsou příznivé. Tímto projevem rozkoše Bass dokázal své čtenáře přesvědčit o tom, že cirkus je svérázným světem.

Právě hlavní námět díla – cirkus, je rozebírán v další části kritiky. Václav Černý zaznamenává výborné románové zobrazení jeho vývoje: růst cirkusu a jeho podoby jsou zobrazeny chronologicky od počátků v 19. století, přes postupný rozkvět, až po přeměnu ve varieté ve 20. století. Na jeho pozadí je zobrazen nejenom vývoj cirkusu *Humberto*, ale i obecná evoluce cirkusů. Aby byl podán celistvý obraz o cirkusu, autor ho nezapomíná doplnit o jednotlivé složky, které k němu patří (krasojízda, krotitelství, akrobacie, ...) V románu je zobrazena atmosféra typická pro svět cirkusu a její pevný řád. Všechny postavy, od těch hlavních až po ty neméně důležité, představují sebeobětování a touhu po dokonalém výkonu ve světě bez stálého domova. Pokud Bassův román přináší něco nového, tak jsou to právě figury, jež jsou mimo svou půdu (cirkus) zcela „obyčejné“, avšak dostanou-li se do svého živlu, každý se stává „velkým“ odborníkem, bez ohledu na věk a jeho postavení. Tento jev Václav Černý označuje přímo za exemplární.

Kritika na román *Cirkus Humberto* se od předešlé kritiky na básnické sbírky lišila. Rozdíl nebyl pouze v hodnocení díla jiného literárního žánru, ale i v metodologickém postupu. U románu Václav Černý ihned začal s jeho analýzou. Oproti předchozí kritice na básně, vynechal u *Cirkusu Humberto* jeho zasazení do kontextu vnějších okolností a doby, za kterých vznikl. Naopak jeho rozbor byl podrobnější, než analýza básnických sbírek. Václav Černý se soustředil na hodnocení jednotlivých složek románu (literární žánr, kompozice, dějové linky, postavy, námět, atd.). Přes jejich rozbor se dostal až k psychologii románu, který zrcadlil povahu svého autora. Psychologickou stránku mohl Černý zhodnotit pouze díky znalostem o

samotném autorovi a o jeho dosavadní literární tvorbě. Své rozhodnutí o psychologii díla potvrzuje na postavách *Cirkusu Humberto*. V posledních fázích své kritiky se Černý zaměřil na dva základní prvky, v kterých shledal smysluplný záměr románu, jenž se odrazil v kladném hodnocení.

4.2.3. Kamil Bednář: Po všech svatbách světa; Ivan Blatný: Melancholické procházky; Jiří Kolář: Křestný list

Od událostí roku 1939, kdy byla diplomaticky rozpuštěna Československá republika a začala 2. světová válka, zaznamenáváme postupné sdružování mladé básnické generace. Její vlastní nástup přichází až roku 1940. Záměrem a touhou této generace byla svobodná literární tvorba, které tyto léta zásadně nepřáli. Práce mladých literátů se sešla v *Jarním almanachu básnickém 1940*. Právě tvorbu mladé básnické generace podporoval v *Kritickém měsíčníku* Václav Černý. Stejně tak jako oni, propagoval i Černý svobodnou literární tvorbu. Svou podporu mladé básnické generaci vyjádřil v podobě úvodního slova v *Jarním almanachu*. Básníky mladé válečné generace seskupila doba, ve které tvořili, avšak znaky jejich produkce se mohly v průběhu let rozrůznit. Tvorba Kamila Bednáře spadala do *Skupiny 42*, jež se kolem něj samovolně vytvořila. Jiří Kolář se k ní již plně hlásí. Černého kritický zájem o vývoj válečné poezie a mladou básnickou generaci zahrnul díla Kamila Bednáře – *Po všech svatbách světa* či *Melancholické procházky* Ivana Blatného, anebo *Křestný list* Jiřího Koláře, na jejichž knihy vyšly kritiky v *Kritickém měsíčníku* v roce 1942.

Básnická sbírka Kamila Bednáře *Po všech svatbách světa* byla vydána už v roce 1941, ale kritika si jí „všimla“ až o rok později. Skládá se ze čtyř krátkých, samostatně pojmenovaných básní. V díle se nejčastěji objevují motivy tmy, noci a smrti, které odpovídají stavu tehdejší společenské reality. Námět je zbaven veškeré politické ideologie a autor vyjadřuje své subjektivní pocity, jež byly ovlivněny nebezpečím okupační doby. V knize se zrcadlí strach z neustálého prožitku úzkosti a všudypřítomné blízkosti smrti. Pocity marnosti vedou k úvahám o podstatě a smyslu lidské existence (*Žít nemohu, jak slepec tápe/má duše mnou a smuten jsem.*⁹⁶). V básnické sbírce převládají pocity tísně, strachu a nejistoty.

⁹⁶BEDNÁŘ Kamil. *Po všech svatbách světa*. In BEDNÁŘ, Kamil. *Vybrané verše z let 1937-1971*. Praha: Československý spisovatel, 1972. s. 27.

Básnická sbírka Ivana Blatného *Melancholické procházky* je těsně spjata s jeho rodným městem Brnem. V díle projevuje svou lásku k domovu, v které ovšem převažují pocity opuštěnosti. Nostalgicky prochází Brnem a jeho periferiemi. Z básnické skladby je cítit velká samota. Lidé, které potkává na svých procházkách, jsou k cizím problémům lhostejní. Jediné, co zůstává, je samotné město, jeho ulice, zdi a domy. Právě použití městských motivů pojilo autora se *Skupinou 42*. Ivan Blatný v básni používá bohatý jazyk – mnoho metafor, básnická přirovnání, apod. K vytvoření těchto jazykových prostředků nepotřebuje květnatou slovní zásobu, ale vystačí s „chudými“ slovy, jež se nesou v duchu městské tematiky. Text básnické sbírky je psán stejně tak plynule, jak probíhá procházka po ulicích a městských perifériích Brna. Hlavní motivy básně jsou pocity marnosti, nostalgie a tesknosti.

Roku 1941 byla Jiřímu Kolářovi poprvé vydaná sbírka *Křestný list*, která shrnuje tvorbu z let 1937-1939. Dílo se skládá z několika krátkých samostatně pojmenovaných básní. Pouze úvodní báseň se kompozičně liší. Jako jediná se rozkládá do dalších devíti částí. Hovorový jazyk, kterého v básni autor využívá, doplňuje přírodními motivy. Právě přírodní motivy jsou v básni často personifikovány.

Kritický referát, zabývající se díly těchto básníků mladé generace, je rozdělen do třech částí. V každé z nich se Václav Černý věnuje jedné básnické skladbě. Avšak v úvodu své kritiky hned vytýká zásadní věc, která je pro všechna díla stejná. Ve všech třech sbírkách chybí skutečnost boje. Neděje se tak jen u těchto konkrétních sbírek, ale na tento problém Černý upozorňuje i u děl jejich vrstevníků. Pokud si autoři myslí, že zde nebyl prostor pro boj s vnější skutečností, vždy zbyvala možnost bojovat alespoň o sebe.

Nyní se dostáváme k první části kritiky, která se věnuje Kamilu Bednářovi a jeho dílu *Po všech svatbách světa*. První zmínka vede k zařazení autora a jeho tvorby. Kamil Bednář svým dílem patří k nejvýraznějším z oněch třech vybraných autorů. Jeho tvorba se ubírá směrem, jenž hledá smysl bytí a existenci člověka, který se ocitne v bolesti. Tuto zvolenou Bednářovu koncepci Černý hodnotí jako velice nesnadný úkol. Klade si otázky, co všechno by musel Kamil Bednář udělat, aby jeho dílo takto pojaté bylo platné a mělo opravdový umělecký tvar. Autorovým úkolem by nejenom bylo zůstat s bolestí stále ve styku, ale také ji obnovovat. Dále by měl vědět, „že člověk, pokud se svěřil svým přirozeným sklonům, není mocen, ani snad hoden skutečné bolesti (ba, ani pravé radosti?) Musí bojovat, aby si na životě i své povaze vybojoval tu i onu. Nevolána, nevzývána, bolest, myslím, nepřichází, leč náhodou nebo

*naturální, přírodní cestou; ale pak neuzákoňuje existenci, nepřináší jí s sebou řád.*⁹⁷ Ideální výsledek nastává tam, kde básník začne uctívat slovo bolest a brát jej za své. Jeho mluva začne oplývat slovy vyjadřujícími bolest ve všech svých podobách. Oceněním pro skutečné její vyjádření nastává v okamžik, kdy lichotí nesmutnému básníkovi. Černý si neváží na Bednářově díle žádostivosti útěku, lyrických fug do snu, atd. Právě jich znali už mnoho v posledních desetiletích. Jedinou pomocí pro poezii je vzdát se těchto prvků. Básník tím vyřeší i všechny své ostatní problémy. (Jedním z takových problémů, je bolestná prosba.) Tak jak si těchto prvků v básnické skladbě *Po všech svatbách světa* Václav Černý neváží, tak hned poté uvádí fakta, která naopak kladně podtrhují dílo. Bednářova sbírka dává prostor pro pocit sblížení a citové spříznění. Z většiny autorových děl je cítit silný vděk. Vděk od osoby, jenž hledá, vděk pro tvůrčí osobu, která mu pomohla a ukázala mu směr pro další cestu. Dalším silným motivem, vyplývajícím z autorovy tvorby, je pocit úlevy ztraceného člověka, který se setkal se svoji rodinou. Básník shledává své problémy i u ostatních a to je posunuje do úrovně běžně lidské. Jeho pohled na skutečnost není ojedinělý a to mu činí radost. Kritika se dále přesouvá k novému prvku, který je typický nejen pro díla Kamila Bednáře, ale i pro díla jeho vrstevníků ze skupiny mladé básnické generace. Tento prvek Černý ve své kritice zdůrazňuje, protože právě z něho měla pramenit většina skladeb z básnické sbírky *Po všech svatbách světa*, která je celkově nekompaktní. Černý uvádí několik skladeb, které obsahují právě tento prvek – *Sníh, Necudnou světici, Milenci a Věci*. Daným motivem, kterým vládnou zmíněné básně, je touha. Pomyslné protiklady touží po dovršení a scelení. Krása Bednářovy koncepce stojí na intuici vzájemné závislosti země a nebes, člověka a Boha, apod.

V poslední fázi první části kritiky jde Václav Černý ještě „za dílo“. Domýšlí, kam až mohla být vedena Bednářova skladba a kam pravděpodobně sám autor nedošel. Proto rozvíjí tuto eventuální fázi a těžší z ní další skutečnosti. Podává obraz o skutečnostech, které by vznikly v případě, že by autorova tvořivá činnost na díle ještě pokračovala.

Druhá část kritiky je podstatně kratší, než ta, zabývající se Kamilem Bednářem. Tato navazující fáze se soustřeďuje na dalšího z autorů – Ivana Blatného a jeho básnickou skladbu *Melancholické procházky*. Hned v úvodu kritiky podává Václav Černý základní fakta o díle. Už libý a hladký tón, v jakém se nese sama kritika, vypovídá dost o samotné sbírce. Černý uvádí místa, kterými prochází děj básně. Metaforicky konstatuje, „*jak je příjemné, vydávat se*

⁹⁷ČERNÝ, Václav. *Kamil Bednář: Po všech svatbách světa. Ivan Blatný: Melancholické procházky. Jiří Kolář: Křestný list*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0411-6. s. 698.

s Ivanem Blatným na „melancholické procházky“ Brnem a jeho okolím!“⁹⁸ Důležitým námětem v básni je zrak, který se soustředí na spoustu drobných a obyčejných věcí, které působí radost. Černý uvádí příklady, kam všude bloudí zrak v básni. Bloudí kamkoliv, ale zároveň nikam. Verše jsou doplněny o již vyzkoušenou hudbu, která tesklivě doplňuje pomalé procházky. Hudba se pohybuje v závislosti na potřebě něžného ladění verše.

Nyní se dostáváme k poslední části kritiky, která se zabývá Jiřím Kolářem a jeho básnickou sbírkou *Křestný list*. Kompletní hodnocení tohoto díla se po celou dobu nese v duchu negativní kritiky. Černý autorovi vytýká jeho snahu o vlastní a jedinečný tón básně. Ovšem pouhým použitím slov, jako např. krkat, vykudlat nebo truc, toho nezíská. Následně kritika uvádí, jak dosáhnout jedinečnosti básně. Přival něčeho nového, co je vždy v poezii vítáno, by správně fungovalo i jen s obnoveným pohledem na svět. Tak se tomu ovšem neděje. Básník nepřichází s žádným inovativním pohledem na svět, jenž by se lišil od pohledů ostatních básníků. Kolář vnímá svět starým způsobem – „staroznáskou metodou dadaické diskontinuity představ a nadrealistického antilogismu.“⁹⁹ V básních používá velice zastaralá slova, která nacházíme v textech děl vzniklých v letech 1924 – 1934. Použití těchto archaických slov v básni vydané v roce 1941 křičí svou nevhodností.

Tato kritika se tedy věnovala hned třem básnickým sbírkám. V úvodu je Václav Černý spojil vytknutím zásadního problému, kterým byla absence boje. Můžeme předpokládat, že vyjádření boje za svobodu či národ v dílech vydaných okolo roku 1942 považoval Černý za zcela nezbytný. Stěžejní díla kritiky poté srovnával s ostatními díly vrstevníků autorů, u kterých našel stejný problém. Po úvodním porovnání děl s ostatní literární produkcí tehdejší doby, se kritika zabývala Kamilem Bednářem. Černý zařazoval autora i jeho tvorbu tím, že zjistil Bednářovu tvůrčí koncepci a prvky pro ni typické. Na základě této skutečnosti kritika podala návrh umělecky platného dovršeného díla v rámci Bednářovy koncepce. Černý podle ní následně analyzoval a kriticky hodnotil *Po všech svatbách světa*. Použití různých prvků v díle Černý kritizoval i z hlediska znalosti všech děl samotného autora, ale i děl autorů spadajících do stejné skupiny. V posledním fázi kritiky o Kamilem Bednářovi šel Václav Černý ještě „za dílo“ a podává v ní další skutečnosti, které by nastaly v případě pokračování autorova tvůrčího procesu.

⁹⁸ČERNÝ, Václav. *Kamil Bednář: Po všech svatbách světa. Ivan Blatný: Melancholické procházky. Jiří Kolář: Křestný list*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0411-6. s. 699.

⁹⁹Tamtéž, s. 700.

Kritiky věnující se dílům *Melancholické procházky* a *Křestný list* jsou zřetelně kratší. I jejich obsah není tak bohatý jako u kritiky na básnickou sbírku *Po všech svatbách světa*. Václav Černý v nich podal základní analýzu. Kritika na *Melancholické procházky* byla kladná, naopak tomu bylo u *Křestného listu*. Černý v básni negativně hodnotí autorův pohled na svět a k tomu výběr jazykových prvků. Používání obou faktů (autorův pohled na svět, jazykové prvky) bylo typické pro zcela jiné časové období a literární směr.

4.2.4. Vladimír Holan: Dík Sovětskému svazu

Situaci těsně po okupaci a na konci 40. let nejrychleji dokázalo reflektovat svými básnickými skladbami mnoho básníků. V této době masivně vycházela tajně psaná a doposud nevydaná díla z dob okupace, která omezovala a řídila uměleckou tvorbu, a také nově vzniklá díla reagující na osvobození Československé republiky Rudou armádou. Do skupiny těchto autorů se řadí i Vladimír Holan a jeho báseň *Dík Sovětskému svazu*. Toto umělecké dílo dokázal Holan vytvořit za pouhé dva dny, které jsou přesně datovány na 16. a 17. května roku 1945. Ještě téhož roku byla skladba samostatně publikována a nevyhnula se kritice Václava Černého v dobovém periodiku *Kritický měsíčník*.

Básnické dílo Vladimíra Holana *Dík Sovětskému svazu* pochází z poválečné doby a ukazuje situaci bezprostřední reakce na osvobození. Jak již z názvu vyplývá, kniha představuje až patetické poděkování Rudé Armádě (*Mám děkovat ... A hlas se chvěje .../Chvěje se ale úžasem,/který, ač nebyl bez naděje,/přec jenom žasně: Přišli sem!*)¹⁰⁰. Právě tento druh patetického poděkování vládne všem básnickým sbírkám vzniklým po 2. světové válce, jež zrcadlí dobu příjezdu sovětských vojáků do Československa.

Tento oslavný patos není rozdělen do žádných pojmenovaných kapitol, ani částí. Jedná se o poměrně krátký a celistvý text. Obsah knihy je psán prozaizovaným volným veršem. Jen díky této volbě mohl Vladimír Holan v básni dokonale vyjádřit skutečnost a hrůzy lidských osudů v době probíhající 2. světové války. Obsahem knihy není jen ono již zmiňované poděkování Rudé armádě za záchranu Československé republiky, ale shledáváme v ní i hrůzné pohledy z koncentračních táborů (*když v Evropě mdlé ruce matek/musily ladit na*

¹⁰⁰HOLAN, Vladimír. *Dík Sovětskému svazu*. In HOLAN, Vladimír. *Sebrané spisy – svazek VI*. Praha: Odeon, 1976. s. 152.

*houslích/struny ze střívek nemluvnátek; ...)*¹⁰¹ V textu jsou často použity prvky antiky a Starého zákona, pomocí nichž autor vyjadřuje radost a oslavuje osvobození (*Herojské versty tebou vanou .../Slavit tě, značí ovládat/řeč mocně artikulovanou/jak páteř cherubína snad,/řeč valící se do eposů,/řeč strásající s veršů rosu/v ústa, kterými pije báj)*¹⁰².

Po stručném seznámení se s dílem *Dík Sovětskému svazu* se přesouváme k samotné kritice Václava Černého, jejíž první řádky reflektují Holanovo místo v básnické obci. Vladimír Holan si vždy chránil své soukromí a „zázemí“. Z tohoto důkladně střeženého postavení, který Černý nazývá „*ústraním vlka samotáře*“¹⁰³, však posílá svému čtenáři velice úderné dílo zaměřující se na řadu díků, která patří Sovětskému svazu. Tento Holanův literární čin považuje Černý za důkaz toho, že ochrana soukromí nemusí nutně znamenat nevědomost v aktuálním dobovém dění okolo roku 1945. Je tomu právě naopak. V této pozici Holan setrval už od roku 1938. I ty nejmenší národní a historické změny dokázal vycítit a následně na ně reagovat svoji tvorbou lépe, než kterýkoliv jiný autor vyžadující si pozornost veřejnosti. Právě tento druh talentu na něm Černý v kritice obdivuje a ihned uvádí důvody, proč tomu tak je. Holanův způsob, jakým dokázal zpracovat i ty nejméně nápadné změny v aktuálním dění tehdejší doby, v sobě dokázaly skloubit dvě podstatné básnické složky. Na dané změny reagoval jemně, ale zároveň výstižně. Tímto přístupem se vymykal ostatním básníkům, což ukázal právě tím, že veškeré dění pozoroval zpovzdálí a ze svého ničím nerušeného prostoru. Ticho, kterým se obklopil, Černý označuje za „nejcitlivější orgán“. Právě z ticha, a jedině z něho, byl Holan schopen zpozorovat veškeré změny ve světě důkladněji a zřetelněji, než ostatní. On sám nebyl jejich účastníkem. Tímto končí kritická pasáž, v které Václav Černý podává informace o autorovi a o způsobu, kterým tvořil svá díla. Zároveň tím ozřejmil fakt, proč právě Vladimír Holan dokázal tak skvěle zpracovávat náměty, které se nacházejí i v díle *Dík Sovětskému svazu*.

Po představení autorovy osobnosti se kritika plynule přesouvá k samotnému dílu. Václav Černý ho prezentuje jako spojení dvou elementů – nadšené odpovědi na veřejné dění a vyznání sociální víry. Jak již bylo řečeno, námět celé básně se soustředí na rozechvělé poděkování za příchod Sovětské armády. Právě toto téma bylo z hlediska Holanova

¹⁰¹HOLAN, Vladimír. *Dík Sovětskému svazu*. In HOLAN, Vladimír. *Sebrané spisy – svazek VI*. Praha: Odeon, 1976. s. 148-149.

¹⁰²Tamtéž, s. 147.

¹⁰³ČERNÝ, Václav. *Vladimír Holan: „Dík Sovětskému svazu“*. In *Kritický měsíčník* 6, 1945. s. 25.

patetického talentu to nejlepší, co mohl on sám zpracovat. Až na „prázdná“ místa řečníka, která zcela vybočují ze skladby a smyslu celého díla, ho Václav Černý v kritice velice kladně hodnotí. Lepší téma se na úkor autorovu systému tvorby nemohlo ke zpracování naskytnout. V kritice je *Dík Sovětskému svazu* dokonce považován za nejlepší literární počín, který mohl na téma osvobození Československé republiky vzniknout. Chválu nesklízí pouze dokonale zpracované téma, ale i stavba básně. Černý upozorňuje na promyšlenou kompozici skladby. Báseň má určitý stavební řád a smysl. Text se ubírá směrem od básnického nadšení z nové životní situace a pokračuje linií, která se zpětně obrací k popisu válečných hrůz, jež kulminuje „*díkem Sovětskému svazu za rozřešení*“¹⁰⁴. Poslední sloky se tematicky vrací k radosti z osvobození a nesou se v duchu překvapení z opětovně získané naděje. Stejně tak, jako je námětem skladby lidský zápal a velké nadšení z naděje a osvobození, tak ve stejném duchu je vytvořena i kompozice básně. Dílo je celkově promyšlené, vládne v něm disciplína a je vnitřně dokonáno.

Tímto končí část kritického referátu, v němž Václav Černý představuje Holanův *Dík Sovětskému svazu* za dílo téměř dokonalé. Ovšem tak se tomu nestalo, neboť v další části kritiky ukazuje na negativní prvky díla. Ačkoliv jich není mnoho, je zde vytýkán jeden, zato velmi podstatný, problém, který se začne týkat celé naší kultury. V tuto chvíli se Černého pozornost vzdaluje od samostatného díla, ale o to víc se začne upínat k jeho tvůrci. Danou „chybou“ není myšleno autorovo dílo, nýbrž autor samotný. Vystává u něj totiž následující problém. Už z názvu vyplývá, jakým směrem se dílo vydává. Jedná se o jednostranné přiklonění k východu a k Rusku. Právě nad tím se Černý velice podivuje a Holana zcela jednoznačně spojuje se západem, kterým byl „vychován“. „*Přitom vychází z úst básníka, jenž je – ať chce nebo nechce – typickým západníkem: na francouzských vzorech školen, esencí západní kultury napojen.*“¹⁰⁵ Toto Holanovo splnutí se západem je v kritice vyzdviženo, protože jen díky němu mohlo vzniknout tak vynikající dílo opěvující Rusko. Černý upozorňuje na fakt, že ani rusismy, které autor používal v díle, nejsou známkou toho, že se Holan řadil k východu. Použité rusismy jsou sice novinkou v jeho tvorbě, ale řadí se k tzv. „holanismům“, kterých bylo v různých formách v Holanových dílech nespočet. Básníci s takovýmto typickým projevem, byly v kritice označeny za tzv. „poety cultus“. „*A tento kultismus pak je ovšem u Holana jako u nás vůbec, a u nás jako kdekoliv jinde, původu západního, románského.*“¹⁰⁶ Tímto Černý vysvětlil své přesvědčení, které Vladimíra Holana

¹⁰⁴ ČERNÝ, Václav. *Vladimír Holan: „Dík Sovětskému svazu“*. In *Kritický měsíčník* 6, 1945. s. 26.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 26.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 26.

řadilo k západní kultuře. V závěru této kritiky její autor uvažuje nad tím, proč dílo Vladimíra Holana, které tolik oslavuje Sovětský svaz, je stále upoutáno k západní kultuře. Dochází k závěru, že toto nevědomé tíhnutí k západu není na škodu. Naopak, je prospěšné, protože poukazuje na důležitost naší kultury.

Dříve než mohl Václav Černý analyzovat samotné dílo, charakterizoval autorovu pozici jako básníka. Definicí jeho postavení zjistil způsob, kterým tvořil svá díla. Právě Holanův tvůrčí čin kritika hodnotila v rámci témat, která zpracovával. Teprve po rozpoznání autorova tvůrčího procesu, mohl Černý provést rozbor díla. Kromě základní analýzy básně (téma, kompozice, apod.) se kritika soustředila na hodnocení jednotlivých prvků. Téma mohlo být zhodnoceno pouze díky znalostem o autorově celkové tvorbě a způsobu jejího zpracování. Černý ho též klasifikoval na úrovni všech děl, která vznikla ve stejné době a zabývala se stejným tématem. Tak jak se kritika na báseň *Děk Sovětskému svazu* začala od samotného autora odvíjet, tak u něj i končí. Další hodnocení díla probíhala v rámci znalostí o osobě samotného autora a typických prvků vyskytujících se v jeho kompletní literární tvorbě. Báseň oslavila záchranu a svobodu československého národa. Právě míra těchto prvků, které Černý vyžadoval pro národ v době okupace, odrazila kritikův závěrečný soud na dílo.

4.2.5. Josef Hora: Zápisky z nemoci

Básnická skladba Josefa Hory *Zápisky z nemoci* představují první posmrtně vydanou sbírku, na kterou Václav Černý vydal svoji kritiku. Toto dílo vzniklo z událostí posledních let, jež sužovaly život svého autora dlouhodobou nemocí. K této již tak nelehké osobní situaci, se připojila i obava o budoucnost národa, který byl ohrožen fašismem a válkou. Vzhledem k omezené literární tvorbě tehdejší politické situace nemohl ani Josef Hora od roku 1940 veřejně publikovat. O rok později ho zastihla vážná choroba, jíž podlehl v podvečer 21. června 1945.

Báseň *Zápisky z nemoci* začaly vznikat roku 1944. Reflektují pocity a obavy prožívané při stále se zhoršujícím stavu Horovy nemoci, která u něj trvala již tři roky. Skladba vyšla až posmrtně v roce 1945. U díla tudíž nemohla být provedena korektura samotným autorem. V jeho kalendářním zápisníku byla většina textu datována na rok 1944, ale některé poznámky

nacházíme již v roce 1942. Tento rok nemůžeme považovat za datum vzniku, protože autor své verše pravdivě neřadil k datu jejich zrodu. Jeho manželka Zdena Horová potvrdila, že báseň začal tvořit až od roku 1944.¹⁰⁷

Rozsáhlá báseň Josefa Hory *Zápisky z nemoci* se skládá ze sedmdesáti osmi částí o dvou čtyřveršových slokách. Jejich hlavní náplní je autorova výpověď o posledních letech života, které strávil v zajetí dlouhodobé nemoci. V textu vyjadřuje své vnitřní pocity a popisuje doprovázející příznaky svého stavu („*Noha se zvedá, nezvedne se,/a na konečcích prstů mých/hubená zimnice se třese/jak starý pokrývačský vích.*“)¹⁰⁸ Tato stále se stupňující trýzeň znehodnocuje Josefu Horovi život jak po stránce fyzické, tak i psychické. V některých částech textu ji autor přirovnává k situaci ve světě v době končící druhé světové války. Právě válečné období je vedlejším námětem *Zápisů z nemoci*. Tyto dva základní komponenty (nemoc a válka) bývají v básni mezi sebou různě porovnávány („*Nad rozervanou Itálii/zrak na mapě se zastavil/v Normandii se vojska bijí/krev teče v Rusku na sta mil./A zde v mém těle nepoznána/teď zuří bitva s bacily./Moci tak říci jednou zrána:/Už jsme je všechny pobili!*“)¹⁰⁹ Autor si byl plně vědom postavení národa, který byl pod vládou fašistického Německa. Proto svou nemoc v některých částech své básně odsunul do ústraní a jádrem jeho smutku se stala tehdejší realita. Právě válku, jež postihla celý svět, považoval za daleko horší chorobu, než postihla jeho. I přes „těžké“ téma, kterým se dílo zabývá, autor nepropadá zlobě a rezignaci. Spíše naopak. Vyjadřuje smíření s aktuálním stavem dění a stále doufá v lepší zítřky pro sebe, i pro celý národ. V těžkých časech vzpomíná na věci, které ho dříve činily šťastným. Podle slov A. M. Píši toužil po osvobozeném světě, stejně tak toužebně, jako po uzdravení sebe samého. Avšak ho přepadala stesk z obav, že již nedosáhne cíle a nestane se tak součástí světa, který vzejde z tolika zlého. Bohužel se tak stalo. Josef Hora umírá ve chvílích, kdy se plní jeho sny o společensky spravedlivé a svobodné vlasti.¹¹⁰

Nyní se dostáváme k samotné kritice Václava Černého na literární dílo *Zápisky z nemoci*. Její první řádky konstatují základní fakta o básni. Černý zmiňuje její rytmus, délku a literární druh. Báseň zařazuje do kontextu literární tvorby Josefa Hory. Uvádí, že dílo je vydané

¹⁰⁷PÍŠA, A. M. *Doslov vydavatelův*. In HORA, Josef. *Písně hodin večerních*. Praha: Československý spisovatel, 1950. s. 241.

¹⁰⁸HORA, Josef. *Zápisky z nemoci*. In HORA, Josef. *Písně hodin večerních*. Praha: Československý spisovatel, 1950. s. 241.

¹⁰⁹Tamtéž, s. 183.

¹¹⁰PÍŠA, A. M. *Poslední knížky*. In HORA, Josef. *Čas/bratr mého srdce*. Praha: Československý spisovatel, 1965. s. 134.

z autorovy básnické pozůstalosti. Další část kritiky se soustřeďuje na formu literární skladby. Černý vidí *Zápisky z nemoci* jako autorův, až na malé odchylky, zcela zharmonizovaný deník z let jeho dlouhodobého stonání. Zcela dokonalou formu deníku narušují pouze části, v kterých Hora vyjadřuje stav své stále se měnící mysli, jež se někdy propadá do skepse, jindy je zase plná nadějí. Poté následuje pasáž, která obsahuje výhradně výčet námětů, které nacházíme v básni. Např. básník popisuje své dojmy, horečnaté stavy, střídání pocitů rezignace a následných nadějí. Stále doufá v lepší zdravotní stav nejen pro sebe, ale i pro svět, který je napaden válkou. Tyto básnické prvky na sebe volně navazují bez logického propojení. Důvod těchto iracionálně spojených obrazů Černý připisuje špatnému stavu Josefa Hory. Jeho bolavá duše již není schopna promyslet složitější kompozici skladby: v básni se vyjadřoval zrovna tak, jak se cítil. Černý zdůrazňuje aktuální rozpoložení autorovy mysli, která se odráží v skladbě celé básně. I lehký tón vládnoucí v celé délce díla kritik opět připisuje „*přelétavé duši již rozloučené a k níž věci pevněji nelnou.*“¹¹¹ Po této stručné charakteristice díla, přechází kritika volně do širších souvislostí. Václav Černý *Zápisky z nemoci* vkládá a porovnává s dosavadní literární produkcí Josefa Hory. Prvky kritizovaného díla nijak nedokreslují básnickou tvorbu autora, která byla v letech 1938-40 duchovní. Ačkoliv ji nedoceluje, tak ji svým dílem navždy potvrzuje – a to aspekty, jimiž jsou melancholický stav autora, který vždy hluboce miloval lidi a celý život, a za druhé pokorným a vroucným tónem, který se nese v průběhu celé skladby a autor jím vyjadřuje souhlas se svým osudem. Obě dvě hlediska Černý doplnil citacemi z básně. Právě jejich obsah prezentoval Josefa Hory velkým od samého počátku – pokorou své lásky.

U této kritiky Václav Černý začal s analýzou básně. Soustředil se na její základní prvky. Způsob použití některých z nich mohla kritika vysvětlit až po té, co se seznámila se stavem autora a situací, za které dílo vzniklo. Např. míru kvality kompozice Černý připisoval osobě nemocného autora. Hora doufal ve svůj lepší stav, ale i v lepší stav pro okupovaný národ. Po základní charakteristice díla se kritika přesunula do širších souvislostí. Kritizovanou báseň porovnává s ostatními díly z celkové literární produkce Josefa Hory. Mezi nimi byly zjištěny určité souvislosti, nebo naopak rozdíly. Jelikož *Zápisky z nemoci* byly zcela posledním dílem Josefa Hory, Černý mohl na základě jejich rozboru typických rysů charakterizovat autorovu celkovou tvorbu, ale také autora samotného, jehož povaha se v dílech vždy odrážela.

¹¹¹ČERNÝ, Václav. *Josef Hora: „Zápisky z nemoci“*. In ČERNÝ, Václav. *Kritický měsíčník* 6, 1945. s. 164.

4.2.6. Karel Čapek: Vzrušené tance; Josef Čapek: Básně z koncentračního tábora

V roce 1946 napsal Václav Černý kritiku na dvě básnická díla. Jimi byly *Vzrušené tance* Karla Čapka a *Básně z koncentračního tábora* od Josefa Čapka. Obě tato díla jsou propojena různými skutečnostmi. Jako celoživotní tvorba obou bratrů se zcela nerozděluje, jinak tomu není ani u těchto děl, která jsou paradoxně jejich prvními, ale zároveň i posledními. Oběma díly vstupují do básnické literární obce, kterou vzápětí ihned opouští. Svými jedinými básnickými sbírkami Karel do života vstupuje a Josef se s ním loučí. Spříznění obou bratrů potvrzuje i fakt, že jejich sbírky byly publikovány téměř současně a posmrtně v roce 1946.

Literární talent Karla Čapka se prvotně projevil v touze vyjádřit své city pomocí básní. Jediná jeho vydaná básnická sbírka nese jméno *Vzrušené tance*. Pod tímto názvem vyšla až po dlouhých letech, které jí formovaly do dnes již známé podoby. Cyklus těchto děl vznikl v období let 1908 – 1913. Jednotlivé skladby vycházely postupně v různých dobových periodikách. Do české literární obce vstoupil Karel Čapek debutem *Zrcadla*, jež vyšly roku 1908 v *Moderní revue*. *Zrcadla* nesou symbolistické a dekadentní znaky.¹¹² Skládají se ze tří básní, které Karel Čapek napsal ještě jako mladý dospívající hoch. Další, z postupně vycházejících skladeb, vyšly *Vzrušené tance*, které byly otištěny v *Uměleckém měsíčníku* v roce 1912. Svou délkou a kompozicí se liší od ostatních děl ze sbírky, kromě poslední - *Ve věku mladého života*. Obě dvě tyto básně jsou oproti ostatním delší a kompozičně členitější. Skladba *Mexický voják*, která připomíná dílo *Spáče v údolí* od Jeana Arthura Rimbauda, byla napsaná v roce 1913, avšak publikována byla až v roce 1916.¹¹³ Jako souhrnný celek vyšly všechny tyto básně poprvé pomocí Miroslava Halíka, pod jednotným názvem *Vzrušené tance*, až roku 1946. To bylo celých osm let po smrti autora. Posmrtně vydaná sbírka „*má sice znaky vzruchu a rytmu moderní doby a vykazuje moderní poetiku, vzdálenou poetice symbolistické a dekadentní a předznamenávající už poetiku civilistickou, ale nepředstavuje v české poezii tak výrazný epochální (novou epochu ohlašující) tvůrčí čin jako Čapkovo přebásnění novější francouzské poezie.*“¹¹⁴

Básně z koncentračního tábora jsou básnickou prvotinou Josefa Čapka. Vznikly v období, kdy byl sám autor vězněn v Sachsenhausenu v letech 1942-1945. Díky odvaze a

¹¹²BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988. s. 24.

¹¹³Tamtéž, s. 24.

¹¹⁴Tamtéž, s. 26.

pomoci svých spoluvězňů dokázal svá díla uchovat a dostat ven z koncentračního tábora. Největší zásluha byla připisována Josefu Pekárkovi z Ostravy, který byl přidělen do technické kanceláře komanda DAW, kde měl přístup k psacímu stroji. Právě tam věrně opisoval Čapkovy rukopisy. Případné zprostředkování mezi Čapkem a Pekárkem zajistili další spoluvězni (J. Dobeš, J. Kořínek a další). K Čapkově rodině se úplné rukopisy dostaly v červnu roku 1945. O rok později, v roce 1946, vycházejí souhrnně všechny jeho básně v básnické sbírce *Básně z koncentračního tábora*. K jejich vydání je připravil Vladimír Holan.¹¹⁵

Sbírka Josefa Čapka se skládá z nespočtu jednotlivých básní. Každá skladba nese svůj vlastní název a některé se opakují i pro více básní. Právě výběr tohoto literárního druhu se jako jediný mohl rozvíjet v těžkých podmínkách vězení. Pomocí básní mohl rychle vyjádřit své aktuální pocity. Možnost tvořit básně mu přinášela velkou úlevu, kterou alespoň na chvíli cítil při trýzni přežívání v koncentračním táboře. Každé jednotlivé dílo se liší různou kompozicí, délkou i obsahem. V některých básních převládá těžká trdomyslnost, jiné jsou „pouhými“ obrazy z každodenního života. Např. tři skladby s názvem *Pět roků*, *Listopad 1944*, *Prosinec 1944* a *Štědrý den v táboře* připomínají téměř až deník. V jiných naopak reflektuje atmosféru „obyčejného“ dne, či činnosti se záběrem na detail. Častým motivem se také stává vzpomínka na bratra Karla, který mu neustále tane na mysli. Vědomí, že bratra ztratil, mu v již tak těžkých podmínkách nepřidává nadějí. Jiné básně naopak pouze odrážejí aktuální pocity Josefa Čapka. K vyjádření těchto obrazů nepotřeboval autor složitých básnických obrátů. Vystačil si s „prostým“ jazykem, kterým dokázal vyjádřit lidskou zlobu v jeho nejhorší podobě. Sbírka vyjadřuje konkrétní zážitky i vzpomínky, které se upínají k touze po svobodě. Právě svoboda je často vyjadřována motivem mraků, ptáků a křídel. Pohled na nebe v básníkovi vyvolává tolik vytoužený volný život, který nemůže mít a jehož život neživot se odehrává v uzavřené kleci řízené naprostou nelidskostí.

V úvodu své kritiky dává Václav Černý prostor svým čtenářům nahlédnout do tehdejší situace, za jejíchž okolností vznikla dvě básnická díla bratří Čapků – *Vzrušené tance* a *Básně z koncentračního tábora*. Nad jejich texty mnoho čtenářů projevilo lítost, jež způsobila i úvaha o předčasném odchodu obou autorů. Různě se prolínající produkce Karla a Josefa, ať již současně, nebo odděleně, přinesla české literární tvorbě ne jeden skvost. *Vzrušené tance* a

¹¹⁵ČAPEK, Josef. *Ediční doslov*. In ČAPEK, Josef. *Oheň a touha*. Praha: Odeon, 1980. s. 271-275.

Básně z koncentračního tábora přicházejí na literární scénu téměř současně. Těmito básnickými činy mezi sebou vedou básnický dialog, který paradoxně představuje jejich začátky, ale i úplné konce.

Po stručném uvedení těchto děl a situace, za které vznikaly, se kritika soustřeďuje pouze na každé jednotlivé dílo zvlášť. Václav Černý začíná *Vzrušenými tanci* Karla Čapka a jejich základní charakteristikou a kompozicí. Jedná se o básnickou sbírku, jež obsahuje 5 básní. Jejich vznik je datován léty 1908-13. První (*Zrcadla*) a poslední báseň (*Ve věku mladého života*) této sbírky mají složitější kompozici. Černý upozorňuje i na doslov díla, v kterém je vyjádřeno „nejvlastnější Karlovo úsilí o básnický tvar a účast ve výboji tehdejší mladé lyriky.“¹¹⁶ Ovšem těchto dovedností nemohl autor využít ve své úplně první trojdílné básni s názvem *Zrcadla*. Právě ona se zcela odlišuje od ostatních básní ve sbírce svou kompozicí, motivy, veršem, apod. Svými vlastnostmi tak z Karla Čapka vytváří tzv. „Předčapka“ jeho básnické dráhy. Skutečný básník mladé generace přichází až s prvky básně *Vzrušené tance* působících v letech 1912-1913. Nové autorovy skladby spadají pod ofenzivní program mladé generace. Rok 1944 jejich vývoj zarazil. U tohoto roku Černý představuje různé směry, které se dostávají do naší literární tvorby. Z nich uvádí dva hlavní - expresionismus z Německa a naturalistický vitalismus z Francie. Na jejich pozadí dále působí anarchie různého druhu. Jedním z takového druhu anarchie je Bergsonova filozofie „životního rozmachu“, kterou představil Tancred de Visan, jehož heslo „Ať žije Život“, vyjadřující svou myšlenkou boj proti „dekadentně-symbolistické bledničkovitosti a přestylizovanosti“¹¹⁷, by mohlo být použito právě i pro báseň *Vzrušené tance*. Celistvá Čapkova sbírka tedy splňuje parametry tehdejšího básnického programu. Jeho básně jsou dokonce i daleko lepší, než kterékoliv jiné z této skupiny. Ačkoliv často byly předměty různých polemik a úvah, Václav Černý to nepovažoval za jejich nedostatek. Právě naopak. Častého zájmu o sbírku si velice cenil a byl pro něj důkazem, že v těchto básních bylo stále o čem diskutovat. Avšak v době vzniku kritiky roku 1946, představují už pouhé pomníčky úkolů, které si kladl sám autor tehdejšího nového básnického směru, nikoliv stále žijící úspěchy. Kritika podotýká, že použití všech básnických prvků nelze připisovat generačnímu básnickému vlivu. O některé z nich se zasloužil sám autor. Čapkovi vyhovoval generační vitalismus, a proto se objevuje i v jeho následující básnické tvorbě. Tím jsou prvky, jež vyjadřují neutuchající upřímnou mladickou zvědavost na

¹¹⁶ČERNÝ, Václav. *Karel Čapek: Vzrušené tance. Josef Čapek: Básně z koncentračního tábora*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0411-6. s. 744.

¹¹⁷Tamtéž, s. 745.

život. Díky tomuto a také lidskému typu byl autor odveden „z řádu lyriky k výrazovým řádům jiným.“¹¹⁸

Další část kritiky se přesouvá k Josefu Čapkovi a jeho dílu *Básně z koncentračního tábora*. Avšak zprvu se ještě kritika vrací ke Karlovi a zabývá se zásadními rozdíly v tvorbě obou bratrů. Josef Čapek je přesný bratrův opak. Jak povaze Karla vládlo složité myšlení, tak naopak Josefa vedlo přímé prožívání. Jejich charakteristiky se odrážejí v literární tvorbě. Díla Karla vládnu složitou konstrukcí a celkovým důkladným uspořádáním. Naopak tvorba Josefa vychází z nitra a je psaná pocitově. Toto upřesnění vysvětluje, proč Karel básní začal náhodou a Josef jí končil nutně. Po této charakteristice tvorby se pozornost plně přesouvá k samotnému Josefu Čapkovi. V jeho celkové literární činnosti Černý vyzdvihuje *Básně z koncentračního tábora* z hlediska vnitřní zákonitosti jako vyvrcholení, ba i zakončení nejučelnějšího uspořádání. Kritika sbírku uvádí jako „druhý“ díl *Kulhavého poutníka*. Právě *Kulhavý poutník* nemůže být opomenut, protože zásadně pomůže k poznání a vývoji samotného autora. Toto dílo nelze odloučit od *Básní z koncentračního tábora*, protože tak jako *Kulhavý poutník* byl ve své době tím nejhlubším vyjádřením lidského života, tak i *Básně* tvoří tu lidsky nejzávažnější knihu. Právě její působení Černý tolik obdivuje. Na jedné straně přináší obrovskou niterní hloubku a osobní složku, ale na straně druhé jsou tolik obecné, až banální. *Básně z koncentračního tábora* kritika považuje za nejvzácnější knihu svého druhu – tzn. z básní psaných v prostředí koncentračních táborů. Sbírkou Josefa Čapka se stala největším básnickým dílem už od dob protektorátních knih Halase, Hory a Palivce. Ačkoliv je považována za nejslavnější dílo svého druhu, nemůžeme ji s ničím srovnávat. Svou kompozicí i obsahem je tolik rozdílná od ostatních. Následuje rozsáhlý výčet různých druhů útvarů, které najdeme ve sbírce (krátké písně, obšírné rapsodie, těžké meditace nebo balady). Každý z těchto druhů je zastoupen ve sbírce mistrovskými básněmi, na které se nedá zapomenout (např. *Obrazy*, *Listopad*, *Těžkomyslnost*, ...) Kromě obdivuhodného počtu útvarů, si v *Básních* ceníme jazykových prostředků. Čapek použil tak jednoduchý a prostý jazyk, bez okrasných básnických výrazů, s kterým dokázal vyjádřit i ty nejhlubší city. Právě těchto dvou prvků (jazyka a působení díla) si Václav Černý na díle nejvíce cení. „*A tudy pronikáš dále: k naprosto výjimečné a integrální jednotě a totožnosti formy a obsahu, jejíž je tato kniha klasickou demonstrací a zázrakem.*“¹¹⁹ V knize je dokonale vyjádřena ta nejhorší podoba lidského přežívání. Podání tohoto pravdivého obrazu prvních a posledních jistot člověka dává

¹¹⁸ČERNÝ, Václav. *Karel Čapek: Vzrušené tance. Josef Čapek: Básně z koncentračního tábora*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0411-6. s. 745.

¹¹⁹Tamtéž, s. 746.

knize Josefa Čapka nepopsatelnou slávu a velikost. Václav Černý nevidí v Čapkovi vězně, ale díky nevýslovnému utrpení ho staví do pozice mučedníka. V básních psal o lásce, jež se u něj vytvořila při věznění v koncentračním táboře, i k těm nejobyčejnějším projevům života (např. k rozkvetlému kvítku, nebi, křídům ptáků). V neúprosných podmínkách se mu také prohlubuje láska k bratrovi, ženě a dítěti, které se stali častými motivy v básních. Z tohoto důvodu kritika upozorňuje na fakt, že *Básně z koncentračního tábora* nejsou jen vězeňská poezie, ale jako vedlejší účinek vznikla (díky tomu, že v básních dokázal výborně vyjádřit svou lásku) nová, tehdejší moderní poezie rodinné lásky, poezie lásky k dítěti a milostné poezie. Tím rozvíjí již čtvrtou básnickou tradici. Poté, co kritika odkryla fyzické jistoty lidí v Čapkově díle, se soustředí na mravní jistoty. Václav Černý vidí tři. První z nich přináší dílo v podobě člověka „úžasně zceleného.“¹²⁰ Člověka již nebojícího s rozumem a vůlí, ovšem přijímající povinnost žít. Děj odehrávající se uprostřed smrti vrací člověka k základnímu smyslu života, kterým je věrnost k němu. Právě věrnost k životu je druhou mravní jistotou. „Životu, kterého se mučený stokrát zřekl v zájmu cti a důstojnosti téhož života a jež na sebe stokrát znovu vzal jako povinnost.“¹²¹ Kritika vyzdvihuje báseň *Těžkomyslnost*, která je jednou z mála naší, i světové poezie, jež pronáší takových chval na život. Paradoxně jako Josef Čapek uzavírá svojí tehdejší básnickou generaci hlubokým tónem chval na život vyjádřenou v básni *Těžkomyslnost*, tak jí v roce 1914 básnická generace kolem Čapka zahájila skladbou *At' žije život*. Za poslední složku mravně jistého zbídačeného člověka Josefa Čapka považuje kritika naději. Víra v naději je doložena básní s totožným názvem – *O naději!* Černý předpokládá, že někdo by s jeho názorem nemusel souhlasit. Např. Baudelaire o naději říká, že je velice prchavá. Ovšem v Čapkově básni *Ty Černý* polemizuje s tím, zda místo naděje nemá vidět víru v Prozřetelnost a v poslední spravedlnost. Konečné posláním sbírky a nejzákladnější jistotu, která dává význam všem předešlým, Václav Černý vnímá ve svobodě, která je smyslem života. Myslí svobodu ve všech svých podobách (svoboda smýšlení, svoboda fyzická, svoboda politická, ...) Nutnost svobody je v básních zcela jasná, ale není zdůvodněná. Ukazuje se jako nejzákladnější jistota člověka. Právě svoboda se pro člověka ukáže jako nezbytná potřeba v případě, když vše ostatní odejde a zbyde jen samotné bytí. Protože samotné žití je jedinou jistotou.

¹²⁰ČERNÝ, Václav. *Karel Čapek: Vzrušené tance. Josef Čapek: Básně z koncentračního tábora*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0411-6. s. 747.

¹²¹Tamtéž, s. 747.

V úvodu své kritiky Václav Černý seznamoval čtenáře s okolnostmi, které svedly dvě básnická díla bratří Čapků dohromady. Kritika uvedla fakta, jež vysvětlila pomyslné spojení těchto sbírek. Poté již došlo k analýze každého jednotlivého díla zvlášť. Černý začal s rozбором *Vzrušených tanců*. Sbíрку analyzoval nejdříve jako celistvý útvar. Některé básně v ní ovšem rozebral samostatně. V nich nalezené rozdíly porovnal s ostatními básněmi ve sbírce. Aby je mohl Černý zdůvodnit, musel se seznámit s pozadím vzniku díla. Skladba se zrodila v průběhu několika let a na pozadí jejích různých etap; Černý charakterizoval postupný básnický vývoj Karla Čapka a také změnu typických rysů jeho tvůrčí činnosti pro konkrétní fázi. Autorův básnický vývoj ovlivnily i vnější okolnosti, jimiž se Černý také zabývá. Díky znalosti vlivu vnější situace mohla kritika rozlišit původ básnických prvků použitých v díle. Jejich aplikaci způsobil vliv určité literární skupiny, do které se autor řadil, a jiné přišly z autora samotného. Na základě znalostí typických rysů autorovy básnické tvorby a jeho charakteru osobnosti Černý odůvodnil Čapkův pozdější směr literární tvorby.

Druhá část kritiky zabývající se Josefem Čapkem začíná samotnými autory. Tak jak kritika na *Vzrušené tance* končí charakteristikou osobnosti a jeho pozdějšího působení na vývoj autora v literárním světě, tak kritika na *Básně z koncentračního tábora* tím začíná. Díky rozboru povah obou bratrů a jejímu ovlivnění tvorby mohl ukázat patrné rozdíly ve vývoji literární produkce. Poté již Václav Černý přešel k samotné analýze Josefova díla. K podání objektivního kritického soudu *Básně z koncentračního tábora* kritika uvedla i dílo z Josefovy literární tvorby, které je motivicky stejné a jež uvádí do souvislosti s kritizovanou básnickou sbírkou. Bez tohoto srovnání s jiným dílem by nedošlo k důkladnému poznání samotného autora. Básnickou sbírku Černý hodnotí na úrovni všech děl vzniklých ve stejné době a na stejné téma. Posledním a velice zásadním bodem, kterým se Černý zabýval v kritice, bylo hledání smyslu díla. Dílo v celé své míře přináší tolik kritikem Václavem Černým vyžadované mravní jistoty a svobodu pro národ v době okupace. Kritika důkladně rozebírá jejich různé podoby, v kterých jsou znázorněny v díle.

4.2.7. Egon Hostovský: Cizinec hledá byt

V prvních letech po skončení války, byl v roce 1947, publikován Egonu Hostovskému román *Cizinec hledá byt*, jehož děj je zasazen do prostředí New Yorku. Ačkoliv již ustalo těžké období 2. světové války, pocity ztráty a odcizení v poválečném světě stále trvají. Pomocí hlavního hrdiny autor zobrazuje neschopnost člověka navázat kontakt s okolním

světem. Pocity osamělosti líčí Egon Hostovský ve svém románu, na nějž byla vytvořena kritika v *Kritickém měsíčníku* ještě téhož roku vydání díla.

Existencialistický román *Cizinec hledá byt* líčí absurdní osud českého lékaře Václava Marka, který v USA dostal stipendium na výzkumnou práci o léčení vysokého krevního tlaku. K jejímu dokončení potřebuje pouze místnost, v které bude mít k dispozici psací stůl, postel a klid k dopsání své vědecké práce. V období od prosince roku 1945 do února roku 1946 proto hledá v New Yorku byt, či dům. Na první pohled snadný úkol, ze kterého se postupem času stává úkol téměř nemožný. Neschopnost dovést svou povinnost do konce přivádí lékaře Marka do stavů beznaděje a odsouzení. Každý jeho nový pokus o klidný a trvalý pobyt, skončí vždy nezdarem. Nedobrovolně je vtahován do života jiných (svých spolubydlících nebo nájemců), kteří se snaží své bytí vyplnit cizími osudy. Avšak doktor Marek jim nechce a nemůže pomoci. Tímto se s nimi dostává do věčných konfliktů, které řeší odchodem a stálým hledáním nového „domova“. Věčné úsilí najít nový prostor se stává zbytečným sisyfovským údělem. Neustálý koloběh o naplnění bez konce Václava Marka vyčerpává a vyvolává v něm pocity neštěstí a samoty. Jedinou nadějí pro jeho záchranu je osoba záhadné ženy, s kterou doktor Marek občas telefonuje. Tato žena není v románu blíže specifikována a není nikdy ukázána. Čekání Václava Marka na ni je přirovnáváno k marnému čekání na Beckettova *Godota*.

Román se skládá z devíti očíslovaných kapitol. Jeho hlavní linií je příběh doktora Václava Marka. Vedlejší dějové linky tvoří příběhy lidí, u nichž Marek pobývá. Právě jednotlivé kapitoly začínají příchodem hlavního hrdiny do nového prostředí. Dílo je vyprávěno v er-formě. Postava Václava Marka není v díle jednoznačně charakterizována. Autor ji ukazuje jakoby v mlze. Svou povahou zdrženlivé osoby, uchovávací svá tajemství a život, se stává záhadou, nejen pro ostatní hrdiny románu, ale i pro čtenáře. Oproti jeho postavě, jsou ostatní postavy charakterizovány do sebemenších detailů i s vypracovanou psychologickou stránkou. Ve stejné linii, jako je střídá charakteristika hlavního hrdiny, se k němu nese i jazyková výstavba. Jeho tragický osud není podtržen žádnými výraznými jazykovými prvky. Pouze autorský komentář umocňuje pocit odcizení, jenž představuje jeden z hlavních námětů románu.

Lékař Václav Marek se stává cizincem a to nejen díky tomu, že setrvává v cizí zemi, ale také díky neporozumění, s kterým se setkává téměř nepřetržitě. Toto neustálé hledání svého

dočasného zázemí se stává nekonečným. Nehledá ovšem jen hlavní postava, ale i Wagnerovi (hledají cestu sami k sobě) nebo Carson Woolfová (hledá cestu, jak naplnit svůj život). Tématem románu se stává hledání smyslu lidského života a snaha o zakotvení v lidské společnosti.

Nyní se již dostáváme k samotné kritice románu *Cizinec hledá byt*. V úvodu Václav Černý začíná jeho základní charakteristikou. Skladbu popisuje spíše jako delší povídku, než román. Skoro až výsměšně mu nepřikládá žádné důležitosti, až na použití fantaskního prvku, který dílu propůjčuje pouze iluzi myšlenkové hloubky. Následující text kritiky se soustředí převážně na dva základní prvky, které dílu nepřinášejí kladné hodnocení. Prvním z nich je hlavní postava doktora Václava Marka. Černý ani hlavního hrdinu a jeho neustálý koloběh hledání nepřijímá s velkou důležitostí. Doktora Marka zařazuje do „rodu bezbranných, otloukaných běženců, s učeneckou povahou zahleděnou dovnitř“¹²². Popisuje jeho věčné přesuny k lidem, které jsou marné. Snaha najít klid k dopsání práce, která by ho jako jediná dokázala spasit, je zbytečná. Na kterémkoliv místě je obtěžován přítomností různých lidí, s nimiž není schopen vyjít bez konfliktu. Hlavního hrdinu Černý ironicky označuje za obětního beránka. Své podivínství si u ostatních vyvolává tajnými telefonáty, o kterých nikdo nic neví. Pouze na čtenáři záleží, jak brzy prohlédne tyto tajemné telefonáty. Ve chvíli, kdy toto tajemství rozluští a zjistí, že na druhém konci stojí Smrt, román ztrácí jediný tajemný symbolický motiv. Po tomto odhalení se čtenářova pozornost posune k samotné netajemné a pozitivní charakteristice hlavní postavy. Čím dříve proběhne toto odhalení ze strany čtenáře, tím hůře pro hlavního hrdinu. Doktor Marek není nijak psychicky vyvinutá románová postava. Představuje dobráka a slabocha, jenž trpí utkvělou představou ze ztráty života. Pouze tato přesně stanovená Markova povaha představuje jediný románový prvek, jenž je zcela jasný. Václav Černý konstatuje, že tento jev je pro díla Egona Hostovského typický a běžný.

Dále se kritika ptá, zda je proces hledání bytu tak bezúspěšný. Následně se ukáže, že tomu tak zdaleka není. Marné a nekonečné hledání klidného prostoru pro práci dává Václav Černý za vinu především samotné postavě. Naopak se podivuje tomu, jak jsou k němu, v postavení cizince, lidé milí a kolik takových „svých míst“ dovede za tak krátkou dobu vystřídat. Jedinou příčinou neschopnosti se někde na nějaký čas usadit, vidí v doktoru

¹²²ČERNÝ, Václav. *Egon Hostovský: Cizinec hledá byt*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0411-6. s. 803.

Markovi. Rozborem jeho postavy a vynucené lítosti nad osudem Černý přiřazuje románu i celkem výsměšný podtitul, který zní: „*Trampoty podivínovi*“¹²³.

V následující části se Černého pozornost přesouvá k druhému románovému prvku, který kritika sleduje. Tím je tajemná vědecká práce, kterou má Václav Marek dopsat. Jenom díky ní vyžaduje klid a cítí se být spasitelem, kterému se nedostává pochopení a vstřícnosti. Otázkou zůstává, proč si nárokuje takových privilegií, když v díle není ani zmínka o tom, co činnost doktora Marka přinese, nebo v čem spasí svět. V tomto ohledu je ovšem postava zcela prázdná. Odpovědi na nespočet otázek ohledně vědecké práce nejsou v románu vyřčeny. „*Všechno to je možné, nic jisté a hlavně nic nedopověděno. Je nám pouze uloženo věřit, že doktor Marek je uštváný spasitel, a dost!*“¹²⁴ Černý konstatuje fakt, že pokud by bylo Markovým posláním cokoliv jiného a předem daného, jeho chování by zůstalo stejné. Jedinou zárukou jistoty je dobráctví hlavního hrdiny a americký institut, pod jehož záštitou stojí vědecká práce. Kritika nemůže doktora Marka označit za geniálního vědce a ani jeho lidskou hloubku nepovažuje za opravdovou.

Na závěr Václav Černý hodnotí román *Cizinec hledá byt*. Dílo „*je fantastický, především jen fantastický příběh, konstruovaný umným vyprávěčem, dotýkajícím se chvílemi již vrcholu virtuózní napínavosti a dovedně naznačujícím i hlubší myšlenkové významy, jichž vpravdě není.*“¹²⁵ Jestliže záměrem románu bylo vyjádření těžkosti lidského bytí, nepodařilo se mu to ani v nejmenším a proto Václav Černý hledá další smysluplné poslání, který by román přinesl. Jako další variantu předkládá hlavního hrdinu, jenž by představoval obecný příklad oběti svého osudu. Co by ovšem mělo znamenat, v návaznosti na tento smysl, nekonečné hledání po kousku svého místa, které skončilo smrtí dřív, než mohl doktor Marek pátrání ukončit? Znamenalo by to pouze to, že pozemské bytí je chaos a „*že si opravdu odpočineme až pod drnem.*“¹²⁶ Tento prvek by přinesl další bezvýznamný smysl, kterým je román už tak dost naplněn. S touto myšlenkou Černý nemůže souhlasit a nepovažuje ji za směrodatnou. A pokud by se přeci význam románu měl nést v tomto duchu, můžeme se ještě ptát, jak se chovat na pozemské pouti, abychom si poté zasloužili onen odpočinek.

¹²³ČERNÝ, Václav. *Egon Hostovský: Cizinec hledá byt*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0411-6. s. 803.

¹²⁴Tamtéž, s. 804.

¹²⁵Tamtéž, s. 804.

¹²⁶Tamtéž, s. 804.

Václav Černý v kritice románu *Cizinec hledá byt* začal s analýzou díla. Vynechal informace, které by román hodnotily v souvislosti vnějších okolností. Stejný metodický postup najdeme i v kritice na dílo *Cirkus Humberto*. Na základě této shody můžeme přepokládat, že Černému stačily k vytvoření kritického soudu na romány pouze dvě, zato jeho hlavní metodické složky - ztotožnění s autorovou osobou a jeho tvůrčím stavem. Jednotlivé tvořivé kroky autora vysvětleny na základě znalostí vnějšího stavu se vyskytují převážně v hodnoceních na básnická díla. Kritický soud románu *Cizinec hledá byt* se odvíjel od rozboru základních prvků skladby, v kterých Černý hledal smysl díla. Jedním z nich byla hlavní postava. Její charakter klasifikoval v rámci znalostí všech postav, které se objevují v dílech kompletní literární činnosti Egona Hostovského. Dalšími základními složkami byly proces hledání bytu a tajemná vědecká práce. Rozbor každého z těchto prvků nepřinesl románu kladné hodnocení. Ani v jednom totiž kritika neshledala, že by přinesl smysluplný cíl. V poslední fázi kritiky se Černý zabýval hodnocením. Přemýšlel nad různými přínosnými variantami záměru, který měl román přinést. Ovšem neúspěšně a proto pokračoval ještě „za dílo“. V každém dalším potencionálním závěru hledal nová užitečná posláná. Úspěšnost tohoto procesu též ovlivnila Černého klasifikaci díla.

4.3. Metody kritických prací Václava Černého

Na základě metodologického rozboru jednotlivých kritických prací Václava Černého jsme zjistili několik principů jeho tvorby. Literární kritikou se v první řadě nesnažil ovlivnit čtenáře, ani autora. Černého cílem nebylo přivést je ke stejnému názoru, jako byl ten jeho. Svými kritikami vedl čtenáře k poznání a ke schopnosti tvorby vlastního úsudku na daný literární počin. Ani pro autora neznamenała kritika návod k tomu, jak správně psát svá díla. Sám si musel najít cestu ke tvorbě svých děl bez ohledu na dopady kritik. Ačkoliv shledáváme určité rozdíly v kritickém postupu na prózu (v tomto případě konkrétně na romány) a na poezii, některé zásady Černého kritických prací zůstávají stejné. Jednou z jeho stěžejních zásad bylo pracovat s pojmem osobnosti. Bez absolutního splynutí s autorovou osobou nemohl vyřknout literární soud. Smyslem jeho kritiky byl právě soud, který hodnotil naplnění autorova docílení skutečnosti. Tuto míru naplnění mohl posoudit až tehdy, kdy se zcela ztotožnil s autorem. Přesným opakováním jeho kroků z díla rozpoznal umělcův skutečný život, smyšlený život, jeho zkušenosti, záměr, úmysly a pocity, které prožíval při tvorbě. Až v tomto okamžiku, po zjištění těchto faktů, se mohl Václav Černý pustit do soudu, v němž posuzoval míru autorova docílení skutečnosti. V jeho literární kritice osobnost tvoří jednu ze

základních metodických složek, od jejíhož výzkumu se odvíjí následný literárně-kritický proces. Avšak k tomu, aby mohl kritik takto důkladně definovat tvůrce osobu, potřeboval vždy začít u jeho samotného díla. Dílo je dalším pojmem, který je třeba vykládat s pojmem osobnost. Stvořené dílo představuje způsob získávání a definování osobnosti. Osobnost považuje Černý za tvořivou bytost, kterou je velice složité soudit. V některých dílech se autorova personalita mohla odrazit úplně, v některých ovšem nikoliv. Proto nebylo snadné v každém díle určit míru dovršení skutečnosti. „*Tvořivost je nejvyšší metodou kritiky. Kritik tvůrčí ztotožňuje se s tvořivým elánem umělce, vžívá se do jeho tvůrčího stavu a prožívá znovu veškerý proces tvoření díla, ba jde ještě za dílo: neboť zmíněný elán v díle krystalizuje na okamžik, ale přesahuje je.*“¹²⁷ Osobnosti umělců se lišily různými tvůrčími zkušenostmi a talentem, který se projevil v textu uměleckého díla. Václav Černý proto odmítal hodnotit díla podle předem daných pravidel. Každé umělecké dílo si svou odlišností sebou neslo i svůj vlastní systém kritérií, podle kterých hodnotil. Tímto do kritického soudu vnesl objektivitu. Naopak subjektivita se do něj vnesla různorodými zkušenostmi kritiků. Tak jako každé dílo Václav Černý hodnotil podle jejich vlastních požadavků nad sebou samým, tak i estetické hodnocení bylo vždy individuální pro konkrétní dílo. Černého poslední zásada kritického soudu bylo sledovat „*zdali, do jaké míry a čím dílo zvětšuje míru životní svobody.*“¹²⁸ Jako kritikovi mu šlo především o přispění mravního zdraví národa, které se odráželo ve svobodné literární tvorbě bez jakéhokoliv omezení. Toto pojetí přineslo nesmírný význam, který přinášela Černého kritika v období ohrožení národní svobody, ale i výhrad, jež plynou ze stanoveného kritického úkolu. Hodnotící soud podával z hlediska představy o společenské funkci daného díla v daném historickém okamžiku a jeho schopnosti vést k lidské svobodě.¹²⁹ Mé zjištění několika z klíčových metodických zásad (osobnost, tvořivost) literárně kritických prací Václava Černého potvrdila odborná studie Vladimíra Křivánka *Václav Černý a metodologie literární kritiky* v publikaci *Václav Černý: Život a dílo*.

¹²⁷KŘIVÁNEK, Vladimír. *Václav Černý a metodologie literární kritiky*. In *Václav Černý: život a dílo: materiály z mezinárodní konference pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Filozofickou fakultou UK, Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR: Náchod, 23. - 25. března 1995*. ed. Brožová, Věra. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1996. ISBN 80-85778-18-1. s. 255.

¹²⁸ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968. s. 67.

¹²⁹PECHAR, Jiří. *Václav Černý*. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost II*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0437-X. s. 591.

5. ZÁVĚR

Tato bakalářská práce s názvem *Literárněkritická metoda Václava Černého* se snažila definovat, jak již z názvu vyplývá, základní metodické postupy v kritikách Václava Černého. V úvodu jsem si stanovila hned několik cílů, kterých tato práce měla dosáhnout. Pouze jeden z nich byl však klíčovým. K jeho dosažení pomohly drobné cíle, jež si bakalářská práce postupně kladla.

Prvním stanoveným cílem bylo seznámit se s literární kritikou a poznat procesy kritického příjmu díla. K tomuto úkonu jsem si vybrala definice od Františka Xavera Šaldy, Františka Buriánka, Aleše Hamana a Petra Posledního. Na těchto konkrétních příkladech jsem získala první zkušenosti s literární kritikou, bez nichž bych nemohla zkoumat její dílčí části. Na základě získaných znalostí jsem si utvořila vlastní úsudek o tom, co to vlastně literární kritika znamená.

K tomu, abych rozpoznala základní metodické prvky v kritice Václava Černého, bylo zapotřebí vybrat několik vhodných kritický textů. Kritik od Černého existuje nepřeberné množství, na jehož podkladech bych zjistila i ty nejpodrobnější rozdíly v jejím zpracování. Není v možnostech této bakalářské práce všechny využít. Pro její účel stačilo vystihnout základní metody a výrazné zásady, podle kterých Černý tvořil kritiku. K ní ho vedli některé předchozí profesní činnosti. V následující části již představuji Václava Černého jako literárního kritika a všechny okolnosti, které tuto činnost rozběhly. Založení vlastního měsíčníku, válečná éra, v které vznikl a dále v ní existoval či Černého životní zásady. To všechno ovlivnilo jeho kritickou činnost. Mnou vybrané kritiky praktické části se odvíjely právě od těchto souvislostí. Pojí je začátek vlastní literárněkritické činnosti Václava Černého, kterou zahájil vydáním *Kritického měsíčníku*. Rozborem jeho konkrétních kritik jsem zjistila, že teorií o ní vyjádřenou v esejí *Co je kritika, co není a k čemu je na světě* se řídí i praxe. Studium historie v této esejí jsem dále objevila, že Černého historický výklad vývojových stádií kritiky se v některých případech shoduje s výkladem jednotlivých druhů kritik od Arneho Nováka. Typické rysy určité vývojové fáze u Černého jsou stejné, jako u konkrétních typů kritik od Nováka. Tento soulad sledujeme u kritiky sociologické, impresionistické a moralistické. Já sleduji v určité míře shodu i u kritiky životopisné (důraz na poznání autora a okolnosti vzniku díla), i přesto, že se o ní sám Václav Černý nezmiňuje. Avšak ani jedna jeho kritická práce, na nichž dokládám metody, se nedrží striktního postupu určitého druhu literární kritiky. Z každého tohoto zmiňovaného typu si Černý vzal pouze ty zásady, které pro něj byly nejdůležitější. Ani to však neznamenalo, že je používal v každé své kritické analýze.

Rozdíl shledávám v kritickém postupu mezi poezií a prózou. Kritickému soudu básní předcházela rozbor vnějších okolností, jež působily na vznik básně. Jinak je tomu u hodnocení prozaistických děl. U nich Černý vybírá základní prvky, podle kterých jsou následně kritizovány. Ovšem Černého stěžejní metodické zásady kritiky děl zůstávají stejné. Ve všech jeho postupech shledávám, že literární skladby analyzuje pomocí poznání autorovy osobnosti, jeho tvůrčího záměru, schopnosti díla vést k lidské svobodě a v neposlední řadě samozřejmě poznáním samotného díla. Mravností, svobodou a osobností se Černý zabýval v mnohých rozsáhlých esejích. A životní stanoviska, podle nichž se Černý řídil, by vydala na samotnou bakalářskou práci, a proto k mému tematickému zaměření práce postačí míra, které jsem využila.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny – beletrie:

HALAS, František. *Naše paní Božena Němcová*. 16. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.

SEIFERT, Jaroslav. *Vějíř Boženy Němcové*. In SEIFERT, Jaroslav. *Dílo III., 1937-1952*. Praha: Československý spisovatel, 1955.

BASS, Eduard. *Cirkus Humberto*. 20. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1985.

BEDNÁŘ, Kamil. *Po všech svatbách světa*. In BEDNÁŘ, Kamil. *Vybrané verše z let 1937-1971*. Praha: Československý spisovatel, 1972.

BLATNÝ, Ivan. *Melancholické procházky*. 3. vyd. Brno: BLOK, 1990. ISBN 80-7029-037-4.

KOLÁŘ, Jiří. *Křestný list* In KOLÁŘ, Jiří. *Křestný list: Ódy a variace. Limb a jiné básně. Sedm kantát. Dny v roce. Roky ve dnech*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0375-6.

HOLAN, Vladimír. *Dík Sovětskému svazu* In HOLAN, Vladimír. *Sebrané spisy – svazek VI*. Praha: Odeon, 1976.

HORA, Josef. *Zápisky z nemoci*. In HORA, Josef. *Písně hodin večerních*. Praha: Československý spisovatel, 1950.

ČAPEK, Karel. *Vzrušené tance: básně*. Praha: F. Borový, 1946.

ČAPEK, Josef. *Básně z koncentračního tábora*. In ČAPEK, Josef. *Oheň a touha*. Praha: Odeon, 1980.

HOSTOVSKÝ, Egon. *Cizinec hledá byt* In HOSTOVSKÝ, Egon. *Cizinci hledají byt*. Praha: Odeon, 1967.

Prameny – kritiky:

ČERNÝ, Václav. *František Halas: „Naše paní Božena Němcová“ – Jaroslav Seifert: „Vějíř Boženy Němcové“*. In *Kritický měsíčník* 3, 1940.

ČERNÝ, Václav. *Eduard Bass: „Cirkus Humberto“*. In *Kritický měsíčník* 4, 1941.

ČERNÝ, Václav. *Kamil Bednár: „Po všech svatbách světa“ – Ivan Blatný: „Melancholické procházky“ – Jiří Kolář: „Křestný list“*. In *Kritický měsíčník* 5, 1942.

ČERNÝ, Václav. *Vladimír Holan: „Dík Sovětskému svazu“*. In *Kritický měsíčník* 6, 1945.

ČERNÝ, Václav. *Josef Hora: „Zápisky z nemoci“*. In *Kritický měsíčník* 6, 1945.

ČERNÝ, Václav. *Karel Čapek: „Vzrušené tance“ – Josef Čapek: „Básně z koncentračního tábora“*. In *Kritický měsíčník* 7, 1946.

ČERNÝ, Václav. *Egon Hostovský: „Cizinec hledá byt“*. In *Kritický měsíčník* 8, 1947.

Prameny – knižní publikace:

ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0411-6.

ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost II*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0437-X.

ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968.

ČERNÝ, Václav. *Paměti II. 1938-1945: Křik Koruny české*. 3. vyd. Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-059-4.

Literatura:

ŠALDA, František Xaver. *Kritika literární*. In *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Díl 15. Praha: J.Otto, 1900. ISBN 80-7185-226-0.

BURIÁNEK, František. *Čítanka české literární kritiky*. Praha: Český spisovatel, 1974.

HAMAN, Aleš. *Nástin dějin české literární kritiky*. Jinočany: H & H, 2000. ISBN 80-86022-63-3.

POSLEDNÍ, Petr. *Hranice dialogu: česká próza očima polské kritiky: 1945-1995*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1998. ISBN 80-85778-21-1.

NOVÁK, Arne. *Kritika literární: Metody a směry, Zásady a praxe*. 2. vyd. Praha: F. Topič, 1925. Spisy populárně poučné, 18. – 19.

LOUŽEK, Marek. *Sto let od narození Václava Černého*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2005. ISBN 80-86547-44-2.

Česká literární kritika 20. století (K 100. výročí narození Václava Černého). ed. Wolfová, Eva. Praha: Památník národního písemnictví, 2006. ISBN 80-85085-72-0.

PÍŠA, A. M. *Poslední knížky*. In HORA, Josef. *Čas/bratr mého srdce*. Praha: Československý spisovatel, 1965.

BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988.

ČAPEK, Josef. *Oheň a touha*. Praha: Odeon, 1980.

Václav Černý: život a dílo: materiály z mezioborové konference pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Filozofickou fakultou UK, Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR: Náchod, 23. - 25. března 1995. ed. Brožová, Věra. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1996. ISBN 80-85778-18-1.

HÁJEK, Jiří. *Teorie umělecké kritiky*. Praha: SPN, 1986.

Václav Černý: 26. 3. 1905- 2. 7. 1987: Sborník z konference konané 4. 11. 1993 na Dobříši. ed. Langerová, Marie. Praha: Český spisovatel, 1994.

RESUMÉ

This bachelor thesis is focused on the method of Václav Černý's critical works. It's divided into three parts. Two of them are theoretical and the last part is analytical.

In the first theoretical part I inform about the literary criticism and about the processes of critical acceptance of the work. This process of recognition is quite essential for the next research. I used four expert opinions of scientists who devote to problems of literary criticism. On their basic I made my acquaintance with criticism. Thanks to this knowledge I could create my own definition of literary criticism in the last chapter. Without it I couldn't get to its details. The next points are devoted to types of literary criticism. I used this knowledge later in the analytical part. During the analysis of the concrete works of Václav Černý I could find out whether he used the process of some sorts of critiques.

The chapters of the second theoretical part contain the introduction of V. Černý's person and his interpretation of literary criticism. First I am concentrating on Václav Černý and I try to describe in short his wide professional sphere of activity. Then I show the given concept of literary criticism. I follow this theoretical knowledge in the practical analysis of Černý's concrete critiques.

The third and most important part of this thesis shows Václav Černý in his professional sphere of literary criticism. Then it present the analysis of his add critiques in which the methodical elements are found step by step. The works are arranged chronologically. The last chapter is devoted to the main topic of this thesis. It summarizes the basic methodical principles of V. Černý's literary critical works.